

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 6, December 2021

www.historystudies.net

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE KALKINMA İSTEĞİNİN UYGULAMALI BİR ÖRNEK ALANI: MARAŞ KIZ VE ERKEK SANAT ENSTİTÜLERİ

*A Practical Example Field of Social Change and Development Wish in the Republic
Period: Maraş Girl and Men's Art Institutes*

Dr. Arş. Gör. Tülay Aydın

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

tlyaydn05@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0308-1240t

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 30.09.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.12.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1069

Atıf – Citation:

Tülay Aydın, "Cumhuriyet Döneminde Toplumsal Değişim ve Kalkınma İsteğinin Uygulamalı Bir Örnek Alanı: Maraş Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri", *History Studies*, 13/6, Aralık 2021, s. 1997-2023

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE KALKINMA İSTEĞİNİN UYGULAMALI BİR ÖRNEK ALANI: MARAŞ KIZ VE ERKEK SANAT ENSTİTÜLERİ

A Practical Example Field of Social Change and Development Wish in the Republic Period: Maraş Girl and Men's Art Institutes

Dr. Arş. Gör. Tülay Aydın

Öz

İmparatorluk düzeninin ardından ulus devletleşme sürecini başlatan yeni devlet, toplumun her kesiminde köklü bir değişim arzu etmekteydi. Toplumsal değişimin birincil kanalını oluşturan eğitim ise yeni ulus devletin en önemli aracıydı. Yeni nesillerin yeni tip eğitimle ve yeni değerlerle bütünleştirilmesi isteği kadın ve erkek kimliklerinin toplumsal rolleri üzerine inşa edilmişti. Aile, toplum ve devlet üçgeni içerisinde eğitilmiş ve yeni ulus devlet değerleri ile harmanlanmış kültür çerçevesi bilhassa mesleki eğitim düzeninde devreye sokulmuştu. Sanat enstitüleri bu amaçlar doğrultusunda açılmış, kadın ve erkek kimlikleri burada verilen eğitimle toplumsal değişim ve kalkınmanın birincil özneleri haline getirilmiştir.

Maraş Erkek ve Kız Sanat Enstitüleri de belirtilen amaçlar doğrultusunda faaliyete geçirilen ve değişimin öncüsü olan eğitim merkezleri olarak dikkat çekmekteydi. Çalışmada cumhuriyetin modernleşme ve toplumsal değişim öngörüsünü yürürlüğe koyduğu bu enstitülerdeki öğrenci ve öğretmen profilleri, ders müfredatları ve halkın enstitülere olan ilgisi incelenmektedir. Bu bağlamda kadını temsil eden dişil değerler ile erkeği temsil eden eril değerlerin toplumsal değişim amacına yönelik aktarımı temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Çalışma, Cumhuriyetin ilk yıllarında kadını eğitilmiş ev kadınları olarak görmek isteyen düzenin yerini, kadını hizmet ve sanayi sektörünün gelişimine paralel olarak iş hayatında da görmeyi isteyen bir düşünceye bıraktığı ve bu değişimin toplumun temel dinamiklerinde de bir değişim başlattığı fikrindedir.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Sanat Enstitüsü, kadın, erkek, toplumsal değişim.

Abstract

The newstate, which started the nation-state process after the imperial order, desired a radical change in every part of the society. Education, which was the primary channel of social change, was the most important tool of the new nation state. The desire to integrate new generations with a new type of education and new values was built on the social roles of male and female identities. The cultural framework that was educated within the triangle of family, society and state and blended with the new nation-state values was put into effect, especially in the vocational education system. Art institutes were opened for these purposes, and the identities of men and women became the primary subjects of social change and development with the education given here.

Maraş Boys' and Girls' Art Institutes also drew attention as educational centers that were put into operation in line with the stated purposes and that were the pioneers of change. In this study, student and teacher profiles, course curricula and public interest in institutes are examined in these institutes, where the republic has put into effect its for esight of modernization and social change. In this context, the transfer of feminine values representing women and masculine values representing men for the purpose of social change constitutes the basic starting point. The study is of the opinion that the order that wanted to see women as educated housewives in the first years of the Republic was replaced by an idea that wanted to see women in business life in parallel with the development of the service and industry sector, and this change started a change in the basic dynamics of the society.

Keywords: Maraş, Art Institute, woman, man, social change.

Giriş

Totaliter veya az gelişmiş ülkelerde ideolojik bir yaklaşım içeren sistem, hayatın her alanına müdahale ederek, birey ve toplum üzerinde etkili olmaktadır. Devletin fikir ve ideolojik olarak hâkim olduğu bu sistemlerde kültürün ve manevi değerlerin aktarımı ise ayrıca önem kazanmaktadır.¹Bu ülkelerde devlet, iktidarı en yetkin ve sistemli kullanabilen kurum olarak hem toplumsal hayattan ve bu hayatın içerdiği birçok kültürel objeden etkilenirken hem de yeni değerler yaratarak kendisini oluşturan aygıtları muhafaza etmeyi amaçlamaktadır. Bu durumda devlet ideolojik aygıtlarını devreye sokmak yoluyla toplumdan hem etkilenen hem de onu etkileyip değiştiren bir ilişkiler yumağı ortaya çıkarmaktadır. Ulus devlet yapılanmalarının da temel birleştirici ve bütünleştirici felsefesi belirli düşünsel kalıplar içinde toplumun kendi hedefleri doğrultusunda ve kendi yöntemleriyle iyileştirilmesi prensibini esas almaktadır. Bu rejimlerde halk adına en iyisini düşünen ve uygulayan bir kalkınma amacı işe koşulmaktadır. Ulus devletin toplumu değiştirmek ve dönüştürmek için kullandığı en önemli aygıtı ise eğitim oluşturmaktadır. Kitleler ve gelecek nesiller eğitim araçları içine sızdırılan ideolojik fikir ve ürünlerle istenilen şablona dâhil edilmeye çalışılır. Bilhassa yeni kurulan ulus devlet yapılanmalarında kalkınmayı ve yetişmiş insan sayısının artırılmasını sağlama bu fikri destekleyen en önemli alt yapıyı oluşturur. Cumhuriyetin ilk yıllarında da ülke kalkınması ve donanımlı insan desteğinin sağlanmasının yanında milli kültür çerçevesinde devletin kurucu değerleri ile örtüşen yeni nesiller yaratılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda eğitim hem laik hem bilimsel bir örgü içinde ülkenin vizyonunu değiştirmek için kullanılmıştır. Bu amaçla bir yandan gençlerin yetenekleri dâhilinde yetiştirilmesi diğer yandan da üretici ve fikirsel olarak ulus devlet değerleri ile yoğrulmuş kitleler oluşturulması amaçlanmıştır.²Devletin bu denli etkinliği ve onu evlilik, annelik gibi kurum ve ilişkilerin düzenlenmesinde aktif kılması toplumsal değişim ve şekillenme sürecini de etkilemiştir.³Bu süreçte devlet eliyle eğitimin somut hedeflerinin yanında birey kimliğinin oluşturulması sürecinde de aktif bir rolü söz konusu olmuştur. Keza bireysel kimliğin oluşumunda sosyal ilişkiler ve sosyal süreçlerin önemli olması, eğitimin de sosyal ilişki ortamını sağlayan en önemli araç olarak öne çıkmasını gündeme getirmektedir. Kimliğin şekillendirilmesinde, biçimlendirilmesinde ve yeniden yapılandırılmasında sosyal süreçler ön plana çıkmaktadır.⁴

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim, bütün kademeleri ile sistematik bir kimlik oluşturma ve değer aktarım merkezi olarak kullanılmıştır. Toplumsal değişimin ve ulusal kalkınmanın bir aracı olarak devreye sokulan eğitim, ulus devletin temel formlarına uygun olarak bilhassa mesleki anlamda ön plana çıkarılmış ve yeni devletin kalifiye eleman ihtiyacı bu yolla karşılanmaya çalışılmıştır. Mesleki eğitim ile yetiştirilecek kalifiye bireyler böylece ulus devletin kalkınmasına doğrudan katkı sağlayacaklardı. Ancak Cumhuriyet öncesinde bir devlet politikasına bağlanamamış olan mesleki eğitim, *ıslahhane* adı verilen sanat okullarında devam ettirilmekte ve çoğunlukla valilikler ve belediyeler güdümünde faaliyet göstermekteydi. Cumhuriyet sonrasında ise mesleki eğitim devlet kontrolüne alınarak bir devlet politikasına bağlanmıştır.⁵İyi bir anne adayını kızlar ve iyi ve üretken bir baba adayını erkekler yetiştirmek için devreye sokulan mesleki okullar ulus devlet kalkınmasının ve düşüncesinin en önemli temsilcileri

¹Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Eğitim Sosyolojisi Kavramlar-Teoriler-Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1992, s. 49.

²Ayten Sezer Arıç, "Kız Enstitüleri Gelenekten Geleceğe", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2014 Bahar (20), s. 197.

³R. W. Connell, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s. 178.

⁴Abdullah Metin, "Kimliğin Toplumsal İnşası Ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), s. 82.

⁵Engin Demir-H. Şenay Şen, "Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları", *Ege Eğitim Dergisi*, (10) 2, 2009, s. 42.

olmuştur. Bu politika kapsamında ilk olarak Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü, sonra da Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur.⁶ Mesleki eğitimin nüvelerini oluşturan ve çalışmanın esas konusunu teşkil eden Kız ve Erkek Sanat Okulları ise bu kapsamda 1869 yılında kabul edilen bir nizamname ile açılmaya başlanmıştır.⁷ Kızların eğitimi için Kız Sanat Okullarının yanında 1858 yılından sonra Kız Rüştüyeleri açılmış⁸ ve bu bağlamda Osmanlı Dönemi'nde açılan bu okullar 1927 yılından itibaren Kız Enstitüleri ismiyle faaliyet göstermişlerdir. Kız Sanat Okullarının devamı olarak açılan enstitülerin ilk örneği Ankara'daki İsmet Paşa Kız Enstitüsü olmuştur.⁹ Sanat ve Yapı Mekteplerinin İdaresi Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi ile tüm iller dokuz bölgeye ayrılmış ve bölgelere birer sanat okulu açılmıştır.¹⁰ Sayıları giderek artan ve büyük bir rağbet gören Kız Enstitülerinin sayısı 1939'da 14, 1943'te 33 ve 1947'de 40'a ulaşmıştır. Kız Enstitüleri, 1943-1944 öğretim yılından sonra ilkökul statüsünden çıkarılarak iki aşamalı bir okul haline getirilmiştir. Üç yıllık Kız Sanat Okulu ile ardından iki yıllık eğitim veren Kız Sanat Enstitüsü şeklinde iki aşamalı bir eğitim kurumu haline getirilmiştir.¹¹ Kız Enstitülerine bağlı olarak 1958-1959 öğretim yılında Kız Sanat Okulları açılmıştır. 1963-1964 öğretim yılından sonra da bu okullar genel müfredata dâhil edilerek ortaokula dayalı üç yıllık okullar haline getirilmiştir. 1974-1975 öğretim yılında ise Kız Meslek Liselerine dönüştürülmüştür.¹² Erkek Enstitüleri geleneği de ilk olarak Mithat Paşa tarafından, 1860'lı yıllarda Niş'te İslahane adıyla açılan bir sanat okulu niteliğinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet ile beraber bu okullar Erkek Sanat Okulu adını almış, 1943-1944 eğitim ve öğretim yılının ardından Erkek Sanat Okulları da iki aşamalı olarak eğitim vermeye başlamıştır. İlkokul mezunlarının alındığı ilk aşamada Erkek Orta Sanat Okulu adıyla üç yıllık eğitim verilmekteydi. Bu okuldan mezun olan öğrenciler Erkek Sanat Enstitüsü adıyla iki yıl eğitim veren ikinci aşama okullara devam etmekteydi.¹³ Erkek Sanat Enstitüleri de tıpkı Kız Enstitüleri gibi 1973-1974 eğitim-öğretim yılında Endüstri Meslek Lisesi adıyla faaliyet göstermeye başlamışlardır.¹⁴

Mesleki eğitim Cumhuriyet Döneminde ulus devlet idealleri doğrultusunda toplumsal değişim ve dönüşümün bir uygulama aracı olarak devreye sokulmuştu. Kız ve erkeklere toplumsal cinsiyet rol modellerine uygun olarak verilen görevler bu okullarda belirli ders kalıpları çerçevesinde sunulmaktaydı. Hem devletin kalkınma hedefleri hem de sağlıklı aileler üretilmesine yönelik bu çalışmalar, Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri bünyesinde yürütülmekteydi. Bu çalışmada dönemin aileyi kuran ve değiştiren kadını ile ailenin koruyucusu ve geçimini sağlayan erkek tipinin yetiştirilmesinin arzulandığı eğitim kurumları olan bu enstitüler, ulus devlet projesinin uygulama aracı olarak ele alınmaktadır. Keza enstitülerin temel amacı yaşam biçimlerini, moda, dekorasyon, temizlik, dikiş-nakış ve çocuk bakımı gibi temel ev uğraşlarını dönemin ruhuna

⁶Resmî Gazete, Sayı 2434, 22 Haziran 1933; 22 Resmî Gazete, Sayı 4921, 25 Eylül 1941.

⁷Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 159.

⁸Elif Ekin Akşit, *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 89.

⁹Turgut İleri, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri Ve Önemi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, Güz 2019, s. 202.

¹⁰Kemal Turan, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 83.

¹¹Fatma Gök, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Erken Dönemlerinde Kız Enstitüleri", *Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim Türkiye ve İsveç'ten Örnekler*, Der. Marie Carlson-Annika Rabo-Fatma Gök, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 100-103.

¹²*Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1920-2010*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 127.

¹³Gülşah Eser-Abdullah Orak, "Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 41, (Aralık 2015), s. 187.

¹⁴Ercan Türk-Meral Katırcı, *Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 120.

uygun olarak değiştirmek üzerine odaklanmıştı.¹⁵ Hem iyi bir anne-baba hem de meslek erbabı yetişkinlerin üretimi bu kurumların temel amaçlarıydı. Toplumsal değişimin hızına uygun olarak kadınların ailevi rollerinin yanında üretim ve kalkınmaya destek olmaları açısından önemsenen meslek eğitimleri de zamanla daha kıymetli bir hal almaya başlamıştır. Kurucu değerlerin kadına biçtiği aile ve dolaylı olarak ulusun evrilmesindeki ideolojik misyonu zamanla kalkınma odaklı pratik boyuta taşınmıştır. Çalışmada bilhassa bugün enstitülerin devamı niteliğinde olan Sevim Şirikçi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ile Kahramanmaraş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne ait enstitü arşiv kayıtları incelenmiştir. Bu arşiv taraması sırasında okul olanaklarının sınırlılığına rağmen gerekli özen ve ilgiyi gösteren Kahramanmaraş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürü Samittin Tunç ve Sevim Şirikçi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürüne katkı ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

1. Bir Eğitim Kurumu Olarak Maraş Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri

Maraş'ta cumhuriyetin ilk yıllarında mesleki eğitime dair en önemli faaliyet alanı bilhassa kızların el işi yeteneklerini geliştirmeye yönelik kurs eğitimlerinden ibaret görünmekteydi. 1936 yılında açılan Maraş Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu, Halkevi'ne mensup kadınlar tarafından faaliyete sokulmuştu. Seniye Kısakürek'in önderliğinde açılan yurt, ilan edilen talimatnamesine göre ailelerin ekonomik hayatına katkıda bulunmak ve Maraşlı kadınları geçimini kolaylıkla kazanacak şekilde yetiştirmek amacıyla açılmıştı.¹⁶Böylece amacını kadınların mesleki eğitimi ve aile bütçesine katkı şeklinde belirleyen yurt, sadece kadınlara ve kızlara özgü faaliyet gösterirken 5 lira olan kurs eğitimi ekonomik olarak yetersiz olan kadınlara da ücretsiz olarak verilmekteydi.¹⁷ Genellikle kadın öğretmenler idaresinde eğitim veren kurstan¹⁸ 1937 yılında 10 öğrenci mezun olmuştur.¹⁹Biçki ve dikiş kurslarının müdürleri Seniye ve Münire Hanımlardır.²⁰

Maraş'ta daha evvel açılmış olan Türk Kadınları Biçki Dikiş Kursunun yanı sıra Cumhuriyet Biçki Dikiş Kursu isminde başka bir kurs daha faaliyet göstermekteydi. Bu kurslardan mezun olabilmek için farklı kesimlerden belirlenen jüri önünde sınavlar yapılmaktaydı. 1937 yılı mezunlarını belirleyebilmek için Ortaokul biçki dikiş kursu öğretmeni Adalet Hanım, İstanbul yurdundan mezun Naciye Hanım, Yurt mezunu Ziraat Bankası Müdürünün Eşi İrfan Aral, Yurt mezunlarından ve Trahom Hastanesi başhekimisi eşi Bayan Öylü (?), Emniyet Müdürünü kızı Makbule Hanım, Yurt mezunu Münire Başaran'dan oluşan bir ekip hazır bulunmuştu. Cumhuriyet kursundan 8, Türk Kadınları Biçki Dikiş Kursundan da 10 kadın mezun olmuştur.²¹Böylece yurt mezunlarının mezuniyetten sonra ne iş yaptıkları konusundaki genel izlenim ev hanımı oldukları kanısını güçlendirmişti. Aynı dönemde faaliyet gösteren Örnek Biçki Yurdunun müdürlüğünü ise aynı zamanda Maraş Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu müdürü olan Münire Başaran'ın yaptığı bilinmektedir.²²

Maraş Türk Kadınları Biçki Dikiş Yurdu ve aynı statüde işlev gören yurtların yanında bu tecrübeden hareketle kızların eğitimine yönelik olarak Kız Enstitüsü de çok geçmeden hizmete girmiştir. 1942 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Maraş'ta da bir Kız Enstitüsü açılması isteği doğrultusunda Albayrak (Sakarya) İlkokulu binası Kız Enstitüsünün ilk eğitim merkezi olarak belirlenmiştir.²³ Açılışın ardından 15 Ekim 1942 yılında Maraş Kız Enstitüsü Müdürlüğüne,

¹⁵Yael Navero-Yaşın, "'Evde Taylorizm': Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940)", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 84, Bahar 2000, s. 52.

¹⁶Maraş Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu Talimatnamesi, s. 2-4.

¹⁷Maraş Vilayet Gazetesi, 14.10.1935, s. 4.

¹⁸Maraş Vilayet Gazetesi, 25.06.1936, s. 1.

¹⁹Maraş Vilayet Gazetesi, 15.07.1937, s. 1.

²⁰Maraş Vilayet Gazetesi, 20.01.1938, s. 1.

²¹Maraş Vilayet Gazetesi, 15.07.1937, s. 1.

²²Maraş Vilayet Gazetesi, 04.08.1938, s. 1.

²³Maraş Vilayet Gazetesi, 17.09.1942, s. 1.

Ankara Kız Enstitüsü Müdür Muavini Cemile Devrim atanmıştır.²⁴ Kurucu müdür Cemile Devrim'in faaliyetleri ile 19 Kasım 1942 tarihi itibarıyla Maraş Kız Enstitüsü eğitim-öğretime hazır hale getirilmiş ve ilk kayıtlar alınmaya başlanmıştır. Maraş Kız Enstitüsü bu ilk yılında 100'e yakın öğrencisiyle eğitime başlamıştır. Enstitü 15 Kasım 1942 tarihinde davetlilerin de katılımıyla bir açılış töreni düzenlemiştir.²⁵ Böylece eğitim sürecini başlatan Maraş Kız Enstitüsü aynı zamanda Maraş'ın ilk mesleki ve teknik eğitim kurumu olma niteliğini taşımaktaydı.²⁶ Kız Enstitüsünün Erkek Enstitüsünden daha evvel açılmış olması bu dönemde kızlara ve aileye yönelik özel bir hassasiyet gösterilmesinden kaynaklanmaktaydı. Modern ulus devletin en önemli amacı kız çocuklarını geleceğin ailelerini kuracak ve devletin felsefesini aktaracak adaylar olarak yetiştirmektir. Maraş Erkek Sanat Enstitüsü de 1945-1946 eğitim-öğretim yılında demircilik, tesviyecilik ve marangozluk bölümleriyle faaliyete geçmiştir. Bu enstitü de ilk olarak Kurtuluş İlkokulu'nda Orta Sanat Okulu olarak hizmet vermiş 1948-1949 eğitim-öğretim yılında ise yeni binasına taşınmıştır.²⁷

Yaparak öğrenme stilini temel alarak okulların bilimsel anlamda faaliyet gösteren bir iş yurdu haline getirilmesi²⁸ amacı taşıyan bu enstitülerde toplumsal kalkınmayı sağlama amacının yanında,²⁹ eğitimin tutum ve davranış değiştirme, asgari sosyal bilgileri verme gibi misyonu da bulunmaktaydı.³⁰ Yeni açılan Kız Enstitüsü müdürlüğüne Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde 10 yıl boyunca çamaşır öğretmenliği yapan Cemile Devrim'in atanması bu ilke ve amaçlara vâkıf ve tecrübeli kişilerin öncü olması isteğiyle ilişkiliydi. Keza kendisi de 1933 yılında ilk açılan Selçuk Kız Enstitüsünden mezun olan Devrim, meslek eğitimi için Belçika'ya gönderilmiş ve burada dört yıl boyunca çalıştığı *Bichoffscime* kız meslek okulundan derin tecrübelerle ülkesine dönmüştü. İlk olarak Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsünde görev aldıktan sonra yaklaşık bir buçuk yıl boyunca Maraş Kız Enstitüsünde kurucu müdür sıfatıyla hizmet vermeye başlamıştır. Devrim, görevinin ardından Ankara Akşam Kız Sanat Okulu Müdürlüğüne tayin edilmişti.³¹ Devrim'in ardından göreve ise Hanife Kurukahveci getirilmişti.³² Maraş Erkek Enstitüsünün en akılda kalan müdürü ise Alaattin Kısakürek'ti.³³ Çalışma ve faaliyetleri ile dikkat çeken Kısakürek, Erkek Sanat Enstitüsü sergisinde yaptığı konuşmada okulun tesviye, demircilik ve marangozluk bölümlerinden oluştuğunu ancak olanakların teknik çağı yakalamak için hala yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Ona göre 50-60 öğrencili okulun fiziki olanakları da oldukça eksiktir. Kısakürek yaptığı girişimlerle şehrin enstitüye katkı sağlaması konusunda Maraşlı iş adamları ile görüşmeler yapmış ve derslikler yapılması konusunda anlaşmaya varmıştı.³⁴ Kısakürek'in müdürlüğü sırasında dikkat çeken çalışmalardan bir diğeri de Maraş'ta bu sıralarda artan elektrik sorununun enstitü derslerini de etkilemesi nedeniyle bu sıkıntının çözülmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ile kurulan temaslar sonunda bir jeneratörün temin edilmesiydi.³⁵ Erkek Enstitüsü Müdürü Alâeddin

²⁴ *Maraş Vilayet Gazetesi*, 15.10.1942, s. 2.

²⁵ *Maraş Vilayet Gazetesi*, 19.11.1942, s. 1.

²⁶ *Maraş 1967 İl Yıllığı*, s. 160.

²⁷ *Maraş 1967 İl Yıllığı*, s. 166; *Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi*.

²⁸ Mehmet Taşpınar, 'Mesleki ev Teknik Eğitimin Kuramsal Temelleri', *Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu I, Eğitim Bilimleri*, Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, Elazığ 1995, s. 321.

²⁹ Taşpınar, *age*, s. 324.

³⁰ Bilgiseven, *age*, s. 44.

³¹ *Kadın Gazetesi*, Yıl:5, Sayı 280, 10 Aralık 1951, s. 6.

³² *Maraş Vilayet Gazetesi*, Sayı: 541, Yıl: 11, 16.03.1944, s. 2.

³³ Alaattin Kısakürek 1952-1956 yılları arasında enstitü müdürlüğü yapmıştır. Enstitü bünyesinde 1945-1974 yılları arasında görev yapan okul müdürlerinin isimleri ise şöyleydi: Kurucu müdür Mümin Çamlıbel (1945-1947), Necmettin Dericioğlu (1947-1951), Osman Aşan (1956-1958), Suphi Arzuman (1958-1959), Sunullah Pekmezci (1959-1961), Ali Karanfil (1961-1964), Ömer Ustaoglu (1964-1966), Kazım Özipek (1966-1968), Yaşar Somunkıran (1968-1971), M. Öcal Semercioğlu (1971-1974). Bkz. *Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi*, <https://kahramanmaraseml.meb.k12.tr/>, (E. T. 13.04.2021).

³⁴ *Demokrasiye Hizmet*, 24.06.1954, s. 1.

³⁵ *Demokrasiye Hizmet*, 09.01.1953, s. 1.

Kısakürek'in bu verimli çaba ve çalışmaları oldukça takdir toplamıştır. Keza Kısakürek, enstitüye mamul eşya pavyonu inşası için 500 lira tahsis edilmesini sağlamış, ayrıca fireze makinesi, taşlama tezgâhı, matkap makinesi, kalınlık makinesi, torna makinesi gibi ihtiyaçların temin edilmesini de sağlamıştır. Ayrıca enstitüye demirci ustası ve bahçıvan kadroları tahsis ettirmiştir.³⁶

Kuruldukları dönemde enstitülerin eğitim işleyişi orta sanat okulları ve enstitüler olmak üzere iki bölüm halinde devam etmekteydi. Sanat okulunun üç yıllık eğitiminin ardından başarıyla mezun olanlar ortaokul mezunu sıfatıyla kalifiye işçi niteliğini taşıırken iki yıllık enstitüye girebilme hakkına da sahip olmaktadır. Bir süre sonra Sanat Enstitülerinin orta kısmı ilga edilip bu okullar normal eğitim veren ortaokul müfredatlarına dâhil edilmiştir. Buna göre orta sanat enstitüsünden mezunlar sadece enstitülere girebilirken yeni değişiklikle beraber istedikleri liselere girebileceklerdi.³⁷ Erkek ve Kız Sanat Enstitülerinin iki yıllık eğitiminden başarıyla mezun olanları ise meslekleri dâhilindeki görevlerde lise mezunu sıfatını kazanmaktaydılar.³⁸ Erkek Sanat Enstitülerinin orta kısmında mesleki eğitim yerine normal eğitim ve 10 saat de iş eğitimi dersleri verilmeye başlanmıştır. Enstitü kısmı ise 4-5. sınıfları oluşturmakta ve bu sınıflarda ise kültür dersleri ile beraber tesviyecilik, demircilik, marangozluk gibi bölümler adı altında eğitim verilmeye başlanmıştır. Ayrıca okul mezunları teknik ve teknik öğretmen okullarına devam etmekteydiler.³⁹ Sanat okulu ve enstitü olarak iki aşamalı eğitime geçilmeden evvel beş yıllık ilkökul eğitiminin ardından mezun öğrenciler arasından erkek sanat enstitülerinin birinci sınıfına Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve askeri fabrikalara öğrenci kazandırmak için sınavla öğrenci alınmaktaydı. Türk olmak, 12-17 yaş aralığında bulunmak, en az beş yıllık ilkökul mezunu olmak, beden ve ruhen hasta, sakat ve kusurlu olmamak ve sağlığı sanat öğrenimine elverişli bulunmak adaylarda aranan temel niteliklerdi. Aynı şekilde enstitünün dördüncü sınıfına ise parasız yatılı olarak Ortaokul mezunlarından öğrenci alınmaktaydı. Aynı şartların arandığı alımlarda birinci sınıf adaylarından farklı olarak 19 yaşını bitirme şartı istenmekteydi.⁴⁰

Maraş'ta sanat okulları ve enstitüler açıldıkları yıldan itibaren özellikle ilk yıllarında fazlasıyla rağbet görmüştür.⁴¹ Halkın çocukları için bir meslek ve kültür alanı olarak gördüğü bu okullar ülke genelinde de oldukça talep görmüştür. Atatürk de sanat okullarına halkın gösterdiği ilgi ve talepten son derece mutlu olduğunu belirtirken bu ilginin devamı için gereken teşvikin de sağlanacağını belirtmiştir.⁴² Keza Demokrat Parti döneminde de mesleki eğitimde en önemli gelişme Amerika'dan alınan yardımlar sonrasında makineleşme ve teknik bilgiye olan ihtiyacın artmasıydı. Bu sebeple ara ve teknik eleman yetiştirilmesi için sanat okulları bünyesinde motor bölümleri açılmıştır. Sanayi alanında yapılan yatırımların artması ile mesleki ve teknik eğitime olan ilgi daha da artmıştır. Bilhassa 1950 yılında erkek sanat enstitülerinden mezun olarak devlet sektöründe 76.033 işçi ile özel sektörde ise 86.826 ücretli işçi istihdam edilmiştir. 1961 yılında ise bu rakamların devlet sektöründe 126.225 işçiye, özel sektörde 196.224 işçiye ulaşarak bariz bir artış göstermiştir.⁴³ Ancak bu ilgi ve alakaya karşın genel ortaokulların sayısında artış olması ile beraber meslek ve teknik ortaokullarının seyri de değişmiştir. Kısa süre sonra da orta sanat

³⁶Demokrasiye Hizmet, 04.04.1956, s. 1.

³⁷Maraşın Sesi, 31.08.1959, s. 1.

³⁸Maraş Postası, 17.09.1948, s. 1.

³⁹Maraşın Sesi, 20.04.1962, s. 4; Bu kapsamda 1934 yılından itibaren hazırlanan mesleki ve teknik eğitim planlaması dahilinde çırak okulları, akşam sanat okulları, gezici köy kursları, orta sanat okulları, teknik okulları, mühendis okulları ve sanat okulları açılması kararlaştırılmıştı. Bkz. Hıfzı Doğan, 'Mesleki ve Teknik Eğitim İlkeleri ve Gelişimi', *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 1983, s. 174.

⁴⁰Maraş Vilayet Gazetesi, 08.07.1943, s. 1; *Maraş Gazetesi*, 29 Haziran 1946 s.2; *Maraş Gazetesi*, 29.06.1946, s. 2.

⁴¹Maraş Gazetesi, 20.04.1946, s.1.

⁴²Doğan, *agm.*, s. 173.

⁴³Tekin Kayahan, *Erkek Sanat Enstitüleri (1943-1974)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017, s. 56.

okulları klasik ortaokullara dönüştürülmüştür.⁴⁴Bu durumun gerekçeleri 12 yaş civarında çocukların orta sanat okullarında 36-44 saat ders ve atölye çalışmaları yapmalarının çocukların sağlık ve beden gelişimlerini olumsuz etkilediği, çocukların ilkokulu bitirdiği zaman henüz kendine uygun bir mesleği seçebilecek hüviyete erişmediği ve ilkokul eğitiminin meslek ve sanat öğrenimi için gerekli alt yapıyı sağlamaması olarak gösterilmiştir.⁴⁵

Maraş Erkek Sanat Enstitüsü bilhassa halkın erkek çocuklarının bir mesleğe yönelik faaliyet göstermesi isteği nedeniyle fazlasıyla rağbet görürken Kız Enstitüsü el işi ve becerilerine yönelik olarak talep görmekteydi. Enstitüler bağımsız okul çalışmalarının yanında kendi bünyesinde ve çeşitli yerlerde açtıkları kurslarla da eğitim hizmetini halka bizzat ulaştırmaktaydılar. Gezici köy kursları ile birçok köyde hizmet verilmekteydi.⁴⁶Örneğin enstitü bünyesinde Eloğlu bucak merkezinde bir demircilik ve marangozluk kursu açılmıştır. Bu kursun faaliyetlerini düzenlemek için İl Milli Eğitim Müdür Vekili Fethi Kısagün ve Erkek Orta Sanat Okulu Müdürü Mümin Çamlıbel tarafından bucak merkezine sık sık takip amaçlı geziler düzenlenmiştir.⁴⁷ Benzer şekilde Erkek Sanat Enstitüsü bünyesinde ilerleyen yıllarda halktan oldukça fazla talep gören 12 hafta süreli bir elektrik kursu da açılmıştır.⁴⁸ Bu başarılı ve talep gören kursların yanında enstitüler farklı şehirlere de sık sık geziler yapmaktaydı. Örneğin sömestr tatilinde öğrenciler öğretmenler eşliğinde İstanbul'da araştırma merkezlerine bir inceleme gezisi düzenlerken⁴⁹ Erkek Sanat Enstitüsü Gaziantep'e bir gezi düzenlemiş ve bu gezi esnasında futbol, voleybol, basketbol karşılaşmaları yapılmıştır.⁵⁰ Erkek ve Kız Enstitüleri öğrencileri teşvik etmek amacıyla ayrıca başarılı öğrencilerin isimlerini ilan etmekteydi.⁵¹ Bu isimler gazetelerde ilan edilirken mezun öğrencilerin üniversite kazanma durumları da zaman zaman ilan edilmekteydi. Örneğin 1955 eğitim sezonu sonunda Erkek Sanat Enstitüsünün bu yılki mezunlarından dört öğrenci İstanbul Teknik Okulu İnşaat ve Makine Bölümü, Zonguldak Maden Teknik okullarını kazanmışlardır.⁵²

Enstitülerin bina ve donanım durumu ile mevcut kadro ihtiyaçları da önemli bir konuydu. Erkek Orta Sanat Okulu halk tarafından tespit edilen bir sahada yeni binasının birinci aşama inşaatı için Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 200.000 lira ayrılmıştı.⁵³ Erkek Orta Sanat Okulu binasının temel atma töreni Cumhuriyetin 23. yıldönümüne rastlayan 29.10.1946 Salı günü öğleden sonra yapılmıştır.⁵⁴ Erkek Sanat Okulunun yanı sıra Kız Sanat Okulu için de bir inşaat başlanması kararlaştırılmıştı.⁵⁵ 1953 yılında başlayan Kız Enstitüsü binasının ihale ve inşaat aşamalarının bitmemiş olması şikâyet konusu olmuştur. 197 öğrencinin okuduğu enstitünün yeni bina yapımı ile beraber sayıca artacağı talebin bina ve derslik durumunu fazlasıyla aşacağı belirtilmiştir.⁵⁶ Benzer şekilde Erkek Sanat Enstitüsüne de bir ek bina yapılması için 600 bin lira tahsis edileceği milli eğitim yetkililerinin ziyareti sırasında belirtilmişti.⁵⁷ Ancak binanın yapımı epeyce uzun sürmüştür. Yapımına devam edilen Kız Enstitüsü inşaatının bitmemiş olması

⁴⁴ Zafer Tangülü, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar 2012, 10(2), s. 396.

⁴⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013*, Pegem Akademi, Ankara 2013, s. 371.

⁴⁶ *Maraşın Sesi*, 20.04.1962, s. 4; Bu kapsamda 1934 yılından itibaren hazırlanan mesleki ve teknik eğitim planlaması dâhilinde çırak okulları, akşam sanat okulları, gezici köy kursları, orta sanat okulları, teknik okulları, mühendis okulları ve sanat okulları açılması kararlaştırılmıştı. Bkz. Doğan, *agm.*, s. 174.

⁴⁷ *Maraş Gazetesi*, 07.12.1946, s. 1

⁴⁸ *Halk Postası*, 06.03.1954, s. 1.

⁴⁹ *Demokrasiye Hizmet*, 14.03.1954, s. 1.

⁵⁰ *Maraşın Sesi*, 12.03.1962, s. 2.

⁵¹ *Maraş Postası*, 12.01.1949, s. 2; *Maraş Postası*, 17.01.1949, s. 1.

⁵² *Halk Postası*, 07.10.1955, s. 1.

⁵³ *Maraş Gazetesi*, 02.02.1946, s. 1.

⁵⁴ *Maraş Gazetesi*, 02.10.1946, s.1.

⁵⁵ *Maraş Gazetesi*, 22.06.1946, s. 1.

⁵⁶ *Demokrasiye Hizmet*, 15.09.1956, s. 1.

⁵⁷ *Halk Postası*, 03.03.1963, s. 1.

nedeniyle ve eski binada da devam edilemeyeceği için eğitime ara verilmesi dahi söz konusu olmuştur.⁵⁸Ek olarak 2.5-6 yaş arası 7 çocuğa yurt kreş formatında bir yuva açılarak bu ihtiyacı karşılanması sağlanmıştır.⁵⁹Enstitülerin bazı bölümlerindeki öğretmen eksikliği bilhassa Ankara'dan gelen öğretmenlerle doldurulmaktaydı. Ankara fizik-kimya stajyerliğinden 25 lira maaşla fizik-kimya öğretmeni olarak İsmet Akseki Kız Enstitüsü bünyesinde tayin edilmişti.⁶⁰ İstanbul Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu Fransızca Öğretmeni Maraşlı Ali Yaver Bayazıt ise Kız Enstitüsüne atanmıştır.⁶¹ Erkek Sanat Enstitüsü bünyesinde kurulan okul aile birliği teşkilatının da okulun eksikleri konusunda düzenli toplantılar ve çalışmalar yapan bir faaliyet alanı vardı. Bilhassa kurul Maraş'ın ileri gelen ailelerinden teşekkül ettiği için enstitülere katkıları daha fazla olmaktaydı.⁶²

Büyük ses getiren enstitüler sık sık Milli Eğitim Müdürlüğü ve Bakanlık temsilcileri tarafından da teftiş edilmekteydi. Kız Enstitüsünün eğitim işlerinin denetimi için de müfettişler gönderilirken⁶³ Orta Okul Müdürü Hakkı Bicioğlu ve Sanat Okulu Müdür Yardımcısı Ahmet Ersutaş Milli Eğitim Bakanlığı tarafından takdirname ile ödüllendirilmişti.⁶⁴Erkek Sanat Enstitü Müdür Muavini Tevfik Ergönül'e de başarılı çalışmaları nedeniyle takdirname verilmişti.⁶⁵ Bunun yanında devlet büyükleri tarafından da bu enstitüler ziyaret edilerek mesleki eğitime verilen önem ortaya konmuştur. İsmet İnönü tarafından Maraş'a yapılan ziyarette Erkek Orta Sanat Okulunu ve okula bağlı atölyeleri gezerken Kız Enstitüsünü de ziyaret ederek enstitünün derslere ve akşam okulu kısmına girmiştir. İnönü ayrıca öğrencilerin isteği üzerine okul bahçesinde onlarla samimi bir konuşma da yapmıştı.⁶⁶

3.Kadın-Erkek Kimlikleri Üzerinden Bir Toplumsal Değişim Aracı Olarak Maraş Kız ve Erkek Sanat Enstitülerinin Faaliyetleri

Cumhuriyetin batılılaşmayı ve modernleşmeyi hedef alan yaklaşımı bilhassa kadınlar üzerine kurgulanmıştı. Kadın geleneğin ve değişimin simgesi olarak eski rejimden kopukluğun ideolojik temsilcisi konumunda yer almıştır. Bunun yanında ailedeki iktidar ilişkilerinden faydalanılarak ve aileden başlanarak yeniden bir iktidar alanı da yaratılmak istenmişti. Bu süreçte devletin eril karakteri ailedeki egemenliğin eril karakteri ile bütünleştirilmiştir.⁶⁷Devlet feminizmi olarak değerlendirilen bu süreçte cumhuriyet, kadına eğitimde fırsat eşitliği ve siyasal haklar sağlamakla beraber ataerkil yapıda aile içi bir iş bölümü ve dönüşümünü değiştirmeden modernleşmeyi sağlamak istemişti. Asıl amacın gerçekleşmesi için ise kız ve erkeklere özgü eğitim okulları kurulmuştu. Bu alternatif eğitim olanağı aynı zamanda ataerkil ailedeki güç dağılımı ve ev kadınlığı ideolojisini yeniden gündeme getirmiştir. Sayılan'a göre Cumhuriyetin oluşturmayı hedeflediği şey burjuva eğitim kodları ile ilişkiliydi.⁶⁸Ulus devletleşme sürecinde devlet kurma ya da koruma eril durumlarla; kültürel modernleşme gibi dışil alanlar ise kadınların hâkim olduğu aile, çocuk terbiyesi gibi cinsiyetleşmiş bir toplumsal iş bölümü çerçevesinde belirlenmişti.⁶⁹ Öte yandan erkek ev dışı faaliyet alanı nedeniyle maddi güç sağlayan, bir işte çalışarak ailesine bakan

⁵⁸Maraşın Sesi, 15.09.1956, s. 1.

⁵⁹Kahramanyurt, 29.09.1954, s. 1.

⁶⁰Maraş Postası, 17.09.1947, s. 2.

⁶¹Maraş Gazetesi, 09.11.1946, s. 1.

⁶² Erkek Sanat Enstitüsü Okul Aile Birliği Yönetim Kurulu üyeleri şöyleydi: Başkan Sami Hartavi Tarım Kredi Kooperatifleri Müdürü, Vekili Ahmet Doğruluk Tüccar, Kâtip Hayri Alacahanlı ögr. Üyeler Cemil Yıldırım Tamirci-Halil Ersoy Müddei Umumi Başkatibi, Mehmet Gemci Bakkal, Mümtaz Eren Nahiye Müdüründen oluşmaktaydı. Bkz. Maraşın Sesi, 30.12.1959, s. 1.

⁶³Maraş Vilayet Gazetesi, 19.05.1945, s. 1.

⁶⁴Maraş Gazetesi, 29. 09. 1946, s. 1; Maraş Gazetesi, 20.04.1946, s. 2.

⁶⁵Demokrasiye Hizmet, 27.11.1953, s. 1; Demokrasiye Hizmet, 20.12.1953, s. 1.

⁶⁶Maraş Gazetesi 12.10.1946, s. 1.

⁶⁷ Sancar, age, s. 198.

⁶⁸Fevziye Sayılan, *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*, Dipnot Yayınları, Ankara 2012, s. 28-29.

⁶⁹ Sancar, age, s. 202.

ve ailesini koruyan bir birey olarak kodlanmıştır. Bu sebeple erkek kamusal alanın, kadında özel alanın temsilcisi olarak nitelenmiştir.⁷⁰

Enstitüler bu konudaki asıl atılım hamlesi olarak kız ve erkek çocuklarına hedefler doğrultusunda eğitim vermeyi tasarlamıştı. Enstitüler eğitimi kadının ailesini, sağlığını ve varlığını koruyabilecek, çocuklarını hakkıyla yetiştirebilecek bir ev kadını olmasını sağlayabilecek bir husus olarak ön görmekteydi. Bunun yanında kadınlar sadece iyi ev kadınları değil, ulus devlet ideolojisinin bir aracı olarak *düzenli olmayan evlerini milli bilinç fabrikalarına dönüştürebilen* çok yönlü kadınlar da olacaktı.⁷¹ Bu noktada kadına biçilen esas rol olan ev kadınlığı ise kadınların doğal eğilimlerinin bir parçası olarak yorumlanmaktaydı. Oysaki bu fikir modern kapitalist ilişkilerin gelişimine bağlı olarak değişen iş ve ev hayatının ayrımlanması ile gün yüzüne çıkmıştı. Evin ekonomi dışında değerlendirilmesi ve ona özel bir alan konumu yaratırken daha evvel de kadınlarca yürütülmesine rağmen *ev işlerini icra eden ev kadınlığı* söylemi bu yeni durumla perçinlenmişti.⁷² Sanayinin gelişmesiyle ön plana çıkan ve ideolojik yönü ağır basan bir üretime yer verilmeye başlanmış ve bu çerçevede Türk kızının yeri de ev olarak belirlenmişti. Akşit'e göre cumhuriyetin ilk döneminde kadınlara iş bulmaya ve üretime yönelik değil, cumhuriyet ideolojisini yeni kuşaklara yaymaya yönelik iyi ev kadını olma profili öne çıkarılmaktaydı. Böylece kızlar devletin evdeki temsilcisi konumunda yer almaktaydı.⁷³ Fatma Gök de Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde kadınların eğitiminin üç farklı şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Buna göre eğitimin ilk olarak kentli orta ve üst sınıftan kadınlara bu kadınların modern ülkenin başarılı profesyonelleri olması için verildiğini ifade etmektedir. Diğer kırsal kesimlerdeki kadınlara yönelik olarak bu kadınların eğitim düzeyini artırmak ve daha fazla üretimde yer almalarını sağlamak olarak belirlenmiştir. Üçüncüsü ise ulus devletin modern yüzünü gösteren bir kadın tipinin yetiştirilmesi amacıyla açılan kız okullarındaki eğitim üzerinedir.⁷⁴ Arat'a göre Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinde devlet elit tabakadan bir gruba kamusal hayata giriş kapıları açarken öteki kadınlara ise farklı bir mesaj vererek özel alanda yuva kurma, düzen, disiplin içeren ev kadını modeli önermekteydi.⁷⁵ Atatürk de kadının ağır ve vakur olması gerektiğini vurgularken,⁷⁶ en büyük vazifesinin ise ilk terbiyenin verildiği yer olması nedeniyle analık olduğunu belirtmiştir.⁷⁷ Rejim, kadınlar aracılığıyla ev ile vatan vekaleti ile ulus arasında yeni bir modernleşmeci çizgi çizmekteydi.⁷⁸

Tek parti döneminde olduğu gibi DP döneminde de kadın imgesi ve kadından beklenen en önemli çalışma toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak iyi bir anne, iyi bir ev hanımı yetiştirilmesiydi. Maraş Erkek Enstitüsü Müdürü Alaattin Kısakürek'in aşağıya alınan ifadeleri dönemin kadına bakışını yansıtmaya bakımından önem taşımaktadır: "*Bir milletin temeli ailedir. İdeal aile anası bilgi, görgü ve maharetleriyle komple bir şekilde Kız Enstitülerinde yetişir. Yuvasına telis parçasından gayet şık eşyalar yapan, kaput bezinden yine her şeyi imal etmek kudretinde bulunan yine bunlardır.*"⁷⁹ Böylece kadının yeri üretici kimliğini de yansıtaacağı evi olarak gösterilmekteydi. Kız Enstitülerinde alınacak üç yıllık eğitimin ardından kızlar, "*cemiyet hayatının pek muhtaç olduğu yüksek evsâflı ev kadınları ve faziletli anneleri*" olarak hayata

⁷⁰ Hacı Özdemir, "Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması", *Asia Studies*, Sayı: 10, 2019, s. 94.

⁷¹ Akşit, *age*, 154-155.

⁷² Aksu Bora, *Kadınların Sınıf Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 59.

⁷³ Akşit, *age*, s. 144-145.

⁷⁴ Gök, *age*, s. 97-111.

⁷⁵ Yeşim Arat, "Türk Modernleşme Projesi ve Kadınlar", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Ed. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005, s. 87.

⁷⁶ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları I, Ankara 1997, s. 89.

⁷⁷ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri II*, s. 90.

⁷⁸ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 119.

⁷⁹ Engizek, 23.06.1955, s. 1.

atılacaklardı. Kız Enstitülerinin açılış gayesi de Türk kızlarının becerikli birer ev kadını olarak yetiştirilmelerini sağlamaktı. Kız çocukları için bundan daha uygun bir eğitim düşünülemediği belirtilirken bu enstitüler sayesinde kızların hem genel hem de mesleki yeteneklerinin geliştirilmesi sağlanacaktı.⁸⁰Bu yönde açılan ilk enstitü niteliğini taşıyan İsmet Paşa Kız Enstitüsü de aydın ve becerikli ev kadınları yetiştirerek kadının da erkekler gibi bir mesleğe sahip olması ve iyi bir vatandaş olmasını sağlamayı hedeflemekteydi.⁸¹Kız Enstitülerinin fikir babası olan ve sunduğu raporlarla Maarif Vekâletini bu konuda harekete geçiren Omar Buyse, enstitülerin ‘*milletin gelişmesi, ekonomik bakımdan refaha kavuşması için ailenin müdürü ve toplum hayatının temel unsuru olan kadınların eğitimi ve şuurlu olması*’ gereğinden hareketle açıldığını belirtmektedir.⁸²Modern ve üretken olması istenen Türk kadınından beklenen birincil görev ise cinsiyet rolleri ile bütünleşecek şekilde annelik ve ev kadınlığının güçlendirilmesiydi.

Enstitülerin sağladığı eğitimle iyi bir anne adayı olmasının yanı sıra bilhassa dönemin teknik gelişmeleri ışığında iyi bir üretici, bilinçli bir tüketici ve nitelikli bir iş ve mesleğe sahip kadınlar ve erkekler olması istenmekteydi.⁸³ Bu konunun dile getirildiği alanlardan biri de Maraş Kız Enstitüsü ve Maraş Lisesi öğrencileri arasında yapılan bir münazarada görülmekteydi. Lise ve Enstitü kız öğrencileri arasında yapılan bu münazaranın konusu kızlar lise eğitimi mi yoksa enstitü eğitimi mi almalı sorusu üzerine yapılmıştı.⁸⁴ Tartışma konusu oldukça güçlü savunmalarla geçerken soruya enstitü lehine cevap veren bir kız öğrencinin aşağıdaki sözleri bu kimliğin ne oranda benimsendiğini göstermesinin yanında eğitime bakıştaki farkı da sunması açısından önemli görünmektedir. Keza öğrenciye göre liseler öğrenciyi pasif hale getirmekte, gerçek hayattan uzak tutmakta ve ezbere bir kitabi bilgi sunmaktadır:

“Gelelim lisede hangi derslerin okunduğuna bunlar bir genç kıza hiç faydası olmayacak şeylerdir. Her genç kız gibi onlarda yarın bir yuva kurdukları vakit iki üç komşu bir araya gelince acaba jeoloji, astronomi, biyoloji, felsefeden mi yoksa yemekler, moda, çocuk bakımı ve ev idaresinden mi bahsedeceklerdir. Nerede kaldı lisede okunan dersler?..

Bir kadın evini, kocasına, çoluğuna çocuğuna sevdirmek; evini rahat edilen saadet duyulan neşeli, zevkli bir yuva haline getirebilmek için birçok pratik şeyler bilmek marifetli bilgi ve araştırmacı olmak mecburiyetindedir... Evin saadeti marifetle ev kadınının ellerinden doğar derler. Yemeğini iyi pişirebilen, çamaşırını dikebilen çocuklarına ve hastasına bilgisi ve görüşü sayesinde daha iyi bakan, entari, manto vesaire gibi giyecekleri en ucuz ve zarif şekilde dikerek kocasına yük olmayan ve topyekûn bir ev idaresi bilgisi ile mücehhez bir genç kız asla masal kahramanı değildir. Böyle bir hayat adamı yetiştirmek Kız Sanat okullarının muvaffakiyetle başardıkları bir iştir.”⁸⁵Kadının yeri evi ve konumu evde refahı sağlayan simge olduğu belirtilen konuşma sonunda enstitü savunması 517 oya karşı 523 oy ile münazaranın galibi olmuştur.

Benzeri yorum ve görüşleri dönemin ideolojik faaliyetlerine uygun olarak sıklıkla görmek mümkündür. Toplumun kız ve erkek kimliğine yüklediği anlamlar idari mekanizmanın söylemleri ile bütünlük göstermekteydi. Toplumun dinamiklerine uygun olarak yürütülen politikalarla mesleki eğitim genellikle kız ve erkeklere ayrı okullarda ama toplumsal cinsiyet rollerine uygun

⁸⁰Bilgiseven, *age*, s. 291.

⁸¹Ayten Sezer Arıç, “Ankara’da Modanın Öncüsü Bir Okul İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7, Sayı 14, Güz 2011, s. 7.

⁸²Nilüfer Cevizliler-Erken Cevizliler, “Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherrill’in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Ankara)”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 2004, s. 186.

⁸³İleri, *agm*, s. 206; Müjgan Cunbur, ‘Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8.23 (1992), s. 270.

⁸⁴*Demokrasiye Hizmet*, 25.01.1955, s. 1.

⁸⁵*Demokrasiye Hizmet*, 13.03.1955, s. 1.

olarak verilmekteydi.⁸⁶ Maraş Kız Enstitüsünün yeni binasının açılışı sırasında bir konuşma yapan enstitü müdürü enstitünün on beş yıl evvel kız çocuklarının evlerini sağlıklı, düzenli, ekonomik ve zevkli yaşam kaidelerine göre idare etmesini sağlayacak teorik ve pratik bilgilerin kazandırılması amacıyla kurulduğunu ifade etmekteydi. Bu durumda kadın hem kendi memleketinin hem de ülkesinin sosyal kalkınmasına yardımcı olacaktı. Müdüre göre bugünün küçük kızları, yarının neşeli ve mesut yuvalarının kurucusu ve kazandıkları yetenekler sayesinde de ülkenin aydın ve kültürlü nesillerinin yetişmesine vesile olacaktı.⁸⁷ Bir sergi açılışında yine Kız Enstitüsü Müdürü Saime Baykurt okulun amacının ve Türk kadınının birinci vasfının kadını ‘ev kadını ve çocuk anası olmak, yuvasında kimseye muhtaç olmadan’ idare edecek bilgi düzeyine erdirmek olduğunu belirtmiştir.⁸⁸ Kızlarını sanat okuluna göndermeyen ebeveynler çocuklarını cehaletin kucağına kendi elleri ile terk etmekle suçlanıyor, bu okullarda sadece iyi dikiş yapan kızlar değil, yarının iyi annelerinin de yetiştiği vurgusu yapılıyordu.⁸⁹ Müdüre göre bilgili ve hakiki ev kadını yetiştiren ve kızlara en gerekli bilgi, görgü ve iyi ahlakı veren bu enstitülerdi.⁹⁰ Enstitü Müdürü Muattar Ergün ise ‘Sadece Türk kadınına ait bazı meziyetler vardır. Kızlarımız ilk terbiyeyi anneden alırken bunları öğrenirler yine annelerinden tevarüs ettikleri hasletlerle öğrendiklerini meczeden ve ilkokul kültürünü de buna ekleyen öğrenciler Enstitümüze teslim edildikleri takdirde istikbalin üstün vasıflı anneleri garanti altına alınmış demektir’⁹¹ ifadeleri ile enstitülerin bir eğitim aracı olarak toplumun beklentilerini karşılamaya yönelik faaliyet gösterdiğini belirtmektedir. Maraş halkının ve rejimin beklentilerine hitap eden bu ifadelerde erkek eğitiminden ziyade ulus devletin ideolojik bir temsilcisi olarak gördüğü kadınların öne çıkarılması dikkat çekicidir. Kadınlar kendi cinsiyet rollerine uygun olarak eğitimle yenilemiş kuşakların alt yapısını sağlayacaklardı. Maraş Halk Eğitim Merkezinde Erkek ve Kız Enstitü öğrencileri arasında yapılan bir münazara da bu konuda destekleyici bir fikir sunmaktadır. ‘Hayatın her alanında kadınlar mı erkekler mi daha mühim bir rol oynar?’ sorusu üzerine halka açık olarak düzenlenen münazarayı 92 puan farkla kadınlar kazanmıştı.⁹² Başka bir münazarada ise bu defa Kız Öğretmen Okulu ile Kız Sanat Okulu öğrencileri arasında ‘Saadeti hayatın dış şartlarında mı yoksa iç şartlarında mı aramalı?’ konulu münazaranın galibi iç hayat şartlarını savunan Öğretmen Okulu olmuştu.⁹³

Kız Enstitülerinin kuruluş gerekçesi açıkça modern hayata uyumlu bir ev kadını yetiştirmek olarak belirlenmişti. Bu nedenle enstitülerden mezun olan kızların yükseköğretime devam etme durumlarının son derece kısıtlı olduğu görülmekteydi. Keza enstitü mezunu olmakla ev kadını olma beceri ve isteği, ailelerin istekleri doğrultusunda gerçekleştiği için kızların yükseköğrenime yönelmeleri çoğunlukla enstitü eğitimi ile sınırlandırılmaktaydı. Maraş basınındaki bir haberde Maraş’ta kızların yükseköğretim almamasını eleştiren bir kadın yazar, gazetenin başyazarı tarafından şiddetle eleştirilmektedir. Keza yazara göre Kız Enstitüsü zaten kızları ev hanımı yetiştirmek üzere açılmıştı. Mezun olarak yükseköğrenime devam eden kızların da evlilik sonrasında hayatlarına ev hanımı olarak devam etmeleri nedeniyle yükseköğretimde geçirilen vakit bir israftı. Cinsiyetçi bu yorum son olarak erkeklerin bile fayda göremediği yükseköğretimden kadınların fayda görmesini mümkün görmemekteydi.⁹⁴ Kadının asıl rolü olan toplumsal cinsiyetine uygun hareket tarzına yönelik değerlendirmeleri Kız Enstitüsünün hocalarının bazı

⁸⁶ Buna ilginç bir örnek şehrin muhafazakâr tutumunu göstermesini açısından önemlidir. Resmi bayram törenlerinin ardından kız ve erkek öğrencilerin içi içe şekilde dağıtılmasından rahatsız olan veliler bu durumu dillendirmişlerdir. Bkz. *Maraşın Sesi*, 18.05.1957, s. 1.

⁸⁷ *Demokrasiye Hizmet*, 20.10.1957, s. 1; *Demokrasiye Hizmet*, 22.10.1957, s. 1.

⁸⁸ *Kahramanyurt*, 11.06.1958, s. 1.

⁸⁹ *Kahramanyurt*, 18.06.1954, s. 1.

⁹⁰ *Kahramanyurt*, 29.09.1954, s. 1.

⁹¹ *Kahramanyurt*, 18.06.1956, s. 1.

⁹² *Halk Postası*, 15.04.1957, s. 1.

⁹³ *Kahramanyurt*, 14.04.1958, s. 1.

⁹⁴ *Demokrasiye Hizmet*, 05.01.1954, s. 1

yazılarında da görmek mümkündür.⁹⁵Eriş tahakküme uygun bu düşünceyi destekleyen en önemli nokta ise Kız Enstitülerinin 1950'lerden sonraki istatistiki rakamlarına bakıldığında mezunlarının %41'inin ev işleri ile meşgul olmayı tercih etmeleriydi. Nitekim bu görüşü destekler şekilde Maraş halkı da kızlarını yüksekokul yerine bu enstitülere göndermeyi tercih etmekteydi. Şehirde enstitülere ilgi son derece yoğundu. Halkın yoğun talebinin yanında okulların ses getiren çalışmaları ve propagandaları da sürekli olarak kızların ilkokulu bitirmelerinin hemen ardından enstitülere gönderilmesi üzerine yapılmaktaydı.⁹⁶1954 yılı yeni kayıtlarında Kız Enstitüsüne talep her yılından çok daha yoğun olmuş,⁹⁷1942 yılında sadece 28 öğrenci ile açılan enstitü en çok ilgiyi bu yıl görmüştür.⁹⁸

Kız Enstitülerinin kadınları ev kadını olmaya yönelik eğitim çalışmaları modernist bakışın öne çıkmasıyla beraber kadını bilgili, yaratıcı, üretici ve toplumda kendine yaraşır bir statü içinde yer almaya davet eden yeni bir yorumu da ortaya çıkarmıştı. Bilim ve teknolojik gelişmeler ışığında ortaya çıkan bu düşünce Türk kadınının iyi bir anne ve iyi bir ev kadını ama aynı zamanda iyi bir meslek sahibi olması gerektiği kanaatini güçlendirmişti.⁹⁹ Yeni stil bakışta kadından sadece ev kadını olmaktan ziyade piyasa faaliyetlerine yönelik çalışmalara katılım göstermesi de istenmekteydi. Tek parti dönemi ideolojisi çağın gereklerine yönelik bir değişim geçirmiş ve kadınların da işgücü potansiyeline kazandırılması için enstitülerin daha fonksiyonel bir hale getirilmesi istenmişti. Böylece kadının ev içi özel alandan kamusal alana dâhil edilmesi arzusu ortaya çıkmıştır. Erkeğin aile hayatı ve bütçesini tek başına karşılamakta zorlanması ve hayat şartlarının zorluğu kadının da iş gücü içine sokulması gereğini ortaya koymaktaydı. Bu yeni durum gereği enstitü müfredat ve ders programları da değişime uğramış ve ev kadınlığı derslerinden ziyade mesleki bilgi derslerinin ön plana alındığı yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bununla birlikte ev kadınlığı bilgilerinin verildiği dersler akşam sanat okullarına bırakılmıştır.¹⁰⁰

Kadını aile ile beraber anlamlandıran yorumlarda erkek dış dünya ile ilişkiler içinde gelir sağlayan ve ailenin geçiminden sorumlu kişi olarak değerlendirilirken kadın, aile ile sembolize edilmekteydi.¹⁰¹Bu sebeple Kız Enstitülerinde, diğer okullarda olduğu gibi genel kültür dersleri de verilmekte ancak ev ve meslek bilgilerine yönelik eğitim daha ayrıntılı ve pratik olarak işlenmekteydi. Bu dersler genel kültür derslerinden oluşmakta bunun yanında mesleki olarak resim, krokiler, elbise, şapka, eldiven, çanta, eşarp, kemer, yastık, çamaşır, perde, işleme takımları gibi kadın ve salon süsleme eşyaları ile kreasyonları yaptırılmaktaydı.¹⁰² Bu ilkesel değişimden sonra kızların da genel müfredat dâhilinde eğitimi esas alınmaya başlamıştır. Bu nedenle enstitülerde mesleki eğitim örgün eğitim, kaydolma şartı aranmayan ve genellikle ileri yaşlardaki kadınlar için Akşam Okullarında verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu okullar çeşitli sebeplerden öğrenim alamayan, öğrenimini tamamlayamayan, öğrenme çağı geçmiş ve evlenmiş kadınlara yönelik olarak verilmiştir.¹⁰³Maraş'ta da Kız Enstitüsünün Akşam Sanat Okulu bölümü 1943 yılında enstitünün açılmasını müteakip eğitime başlamış ve bu okula 12-45 yaş arasında okuma yazma bilmeyen genç kız ve kadınlar dâhil edilirken bu kadınlar için *ulus okulu dershanesi* açılmıştır.¹⁰⁴ Enstitüler bünyesinde faaliyet gösteren bu okullarda evli kadınların modern

⁹⁵*Halk Postası*, 03.03.1954, s. 1.

⁹⁶*Demokrasiye Hizmet*, 21.06.1956, s. 1.

⁹⁷*Demokrasiye Hizmet*, 22.09.1954, s. 1.

⁹⁸*Demokrasiye Hizmet*, 29.12.1954, s. 1.

⁹⁹ İleri, *agm*, s. 201.

¹⁰⁰Bilgiseven, *age*, s. 285-287.

¹⁰¹Yıldız Ecevit, "Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar", *Kadın Araştırmaları Dergisi* (1),1993, 9-34, s. 20.

¹⁰²Ariğ, "Kız Enstitüleri Gelenekten Geleceğe", s. 202-203.

¹⁰³ Eser-Orak, *agm*, s. 424.

¹⁰⁴*Maraş Vilayet Gazetesi*, 03.06.1943, s. 1.

yöntemlerle evlerini yönetebilmeleri ve çocuklarını bilimsel koşullarla yetiştirmelerinin sağlanması hedefleniyordu.¹⁰⁵

Kadının iş hayatına katılımını teşvik eden bu değişim yaşanmadan evvel kadınlar toplumsal beklentilere uygun öğrenimi çeşitli yöntem ve tekniklerle almaya devam etmekteydi. Enstitülerde zihin yerine el becerileri ön plana çıkarılıyor bu da onları felsefi derinlikten mahrum bırakıyordu.¹⁰⁶ Böylece ev işi ve el becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler kızlara sürekli olarak kadınlık rollerini hatırlatan bir formatta sunulurken yuvayı kuranın dışı kuş olduğu mesajı verilmekteydi. Kadınlar, bu eğitimlerde çanta, elbise, şapka çiçek gibi el işleri ile meşgul olmaktadır.¹⁰⁷ Bununla birlikte verilen eğitimler hem yerli ve milli tutum içerisinde yerli malı kullanımı ve tasarrufunu teşvik etmekte hem de Batı tarzı ve modern eğitimi ön plana çıkarmaktaydı. 'Türk anasının, kadının mutfakta, aile içinde ve nihayet sokakta süs ve anlayış içinde yetişmesi değil milli ekonomimize uygun tarzda yarına' hazırlanması gereğinden bahsedilirken kadın yine erkeğin getirdiği ürünü tasarruf ederek kullanmak durumunda evinde hayal edilmekteydi.¹⁰⁸ Batılı teknikle dikiş dikmek ancak Türk nakış motiflerini işlemek kadına bu enstitülerde verilen en önemli vazifeydi. Eski Türk tığ işleri örnekleri müzelerden bulunarak gün yüzüne çıkarılıyor ve enstitülerde işlemek üzere devreye sokuluyordu.¹⁰⁹ Bu dönemde çoğunlukla Avrupa modasından esinlenilmiş ancak ürünlerde kullanılan malzemenin yerli olmasına özen gösterilmesi istenmişti.¹¹⁰ DP döneminin Amerika'ya eğilimli politikalarının bir sonucu olarak enstitülerde de Batılı ve Amerikan tarzda ürünler ortaya konması eleştirilmiştir. Maraş Kız Enstitüsünün yılsonu sergilerinde Batılı ve Amerikan tarzında ürünler sergi katılımcıları tarafından yerli olmamakla ve taklidî bir detay olmakla eleştirilmiştir. Özellikle 1953 yılında düzenlenen sergide Türk motifi ağırlıklı ve yerli kumaşlara yapılan el işlerinin daha sadelik gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca Batılı dergilerdeki örneklerin taklidinin yersiz bir şaşaa ve gösteriş yüklü olduğu belirtilmektedir.¹¹¹ Benzeri yorumlara Ankara merkezli enstitüde de rastlanmakta Türk kadınının yerel unsurlardan ziyade Paris etkisi altında ürünler ortaya koymasının Türk sanat anlayışına zarar verdiği yorumları yapılmaktaydı.¹¹² İtalyan, Fransız ve Amerikan moda mecmualarının esiri olarak yapılan kopyalar özgün ve yerli bulunmuyor, Türk sanatının gelişimi önemli görülüyordu.¹¹³ Çünkü Kız Enstitüleri Batı medeniyetini yaymak ama bu esnada da belirgin bir Türk kimliğini oluşturmaya yönelik kurumlardı.¹¹⁴ Bunun yanı sıra kadınlar yerel kültür örnekleri çerçevesinde de çalışmalar yapmaktaydılar. Yerel ve milli kültür değerleri yine kadınlar üzerinden taşınmakta ve kadının toplumsal misyonu ile tamamlanmaktaydı. Avrupa'da değişen moda göre Türk kadın kıyafetinde de Maraş işi, Türk işi, Antep işi gibi geleneksel nakışlar kullanılmaktaydı.¹¹⁵ Keza mesleki eğitim planlaması dâhilindeki amaçlardan biri de yerel ve bölgesel durumları da dikkate alan esnek planlamalar yapmaktı.¹¹⁶

Kız enstitülerinde kadın, erkek enstitülerinde ise erkek öğretmenlerin ağırlıklı olarak görev yapması hem programlar kapsamında hem de ilgi alanları doğrultusunda derslerle ilişkiliydi. Erkek Sanat Enstitüsü arşiv kayıtlarına göre Ağaç İşleri Atölyesi, Marangoz Atölyesi, Demircilik Atölyesi, Tesviye Atölyesi dersleri tamamen erkek öğretmenler tarafından buna karşın kültür

¹⁰⁵ Yaşın, *agm*, s. 59.

¹⁰⁶ Akşit, *age*, s. 157.

¹⁰⁷ *Maraş Vilayet Gazetesi*, 16.06.1945, s. 2.

¹⁰⁸ *Kahramanyurt*, 28.05.1959, s. 1.

¹⁰⁹ Yaşın, *agm*, s. 69.

¹¹⁰ Arıç, *agm*, s. 11.

¹¹¹ *Kahramanyurt*, 18.06.1954, s. 1.

¹¹² Arıç, *agm*, s. 13.

¹¹³ *Kahramanyurt*, 29.06.1955, s. 1.

¹¹⁴ Akşit, *age*, s. 143.

¹¹⁵ Arıç, *agm*, Hacettepe, s. 204.

¹¹⁶ Doğan, *agm*, s. 177.

derslerini verenler arasında kadın öğretmenler bulunmaktaydı.¹¹⁷Erkek Sanat Enstitüsü'nde verilen dersler bu atölye derslerinin yanında Türkçe, Yurt Bilgisi, Aritmetik ve Cebir, Geometri, Fizik, Kimya, Sağlık Bilgisi, Beden Eğitimi, Pratik Elektrik, Mesleki Resim, Gereçler, Genel Teknoloji, Meslek Teknolojisi derslerinden oluşmaktaydı.¹¹⁸ Bu enstitüde açılan alt sanat şubeleri ise şu bölümlerden oluşmaktadır:¹¹⁹

Tesviyeci	İnce Tesviyeci	Özel Tesviyeci
Demirci	Dökümcü	Modelci
Motorcu	Ressam	Elektrikçi
Özel Elektrikçi	Radyocu	Marangoz
Örme Mobilya	Boyacı	Müzik Aletleri
Mensucatçı	Camcı, Kuyumcu	Matbaacı
Madenci	Plastik	Traktör ve Ziraat Makinesi

Tablo 1: Erkek Sanat Enstitüsünün sanat şubeleri

Kız Sanat Enstitüsü dersleri ise açıldığı yıl Biçki-Dikiş, Moda, Çiçek, Nakış, Çamaşır, Ev İdaresi, Yemek Pişirme, Umumi Tezyini ve Resim, Mesleki Kıyafet Tarihi gibi tamamı ev işi ve atölye derslerinden oluşan bir programla yürütülmekteydi. Bu programlarda kültür derslerinin olmaması dikkat çekerken 1946-1947 eğitim yılından itibaren Türkçe, Yurttaşlık Bilgisi, Defter Tutma, Fizik Fransızca, Jimnastik, Müzik gibi kültür derslerinin de formata dahil edildiği görülmektedir. Bu dersler içinde Fransızcanın İngilizce yerine tercih edilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. 1961 yılından sonra ise kültür derslerinin ağırlığı artırılmış, bahsi geçen değişikliklerle beraber atölye dersleri Ev İdaresi, Yemek Pişirme, Sağlıklı Beslenme ve Bakım, Çocuk Bakımı ve Giyim derslerinden ibaret hale getirilmiştir.¹²⁰ Öte yandan enstitüler meslek liselerine çevrildiği döneme kadar Kız Enstitüleri kadın müdürler Erkek Enstitüleri de erkek müdürler tarafından yönetilmiştir.¹²¹Erkek Sanat Enstitüsünün atölye dersleri öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu ise Ankara Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulundan mezundur.¹²² Kalan önemli bir grup ise Maraş Erkek Sanat Enstitüsünden mezun olup sınavla alınan mezun öğrencilerden seçilmiştir. Genellikle enstitü mezunlarının öğretmen olarak atanması nedeniyle

¹¹⁷ Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi, *İşyar ve Öğretmen Sicil Defteri*.

¹¹⁸ Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi, *1949-1950 Öğretim Yılı Diploma Defteri*.

¹¹⁹ Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi, *1955 Öğretim Yılı Diploma Defteri; 1956 Öğretim Yılı Diploma Defteri; 1957 Öğretim Yılı Diploma Defteri; 1962-1963 Öğretim Yılı Diploma Defteri; 1966-1967 Öğretim Yılı Diploma Defteri*.

¹²⁰ Maraş Kız Sanat Enstitüsü Arşivi, *1943-1944 Öğretim Yılı Diploma Defteri; 1946-1947 Öğretim Yılı Diploma Defteri; 1961-1962 Öğretim Yılı Diploma Defteri*.

¹²¹ Kız Sanat Enstitüsü Müdürleri; Cemile Devrim (1942-1944), Hanife Kurukahveci (1944-1951), Şadiye Gürdap (1951-1952), Halide Gürün (1954-1954), Selçuk Kısakürek (1954-1955), Muattar Ergün (1956-1957), Necla Karaküçük (1957-1957), Saime Baykut (1958-1958), Nazmiye Yabacı (1958-1961), Jale Yurtlu (1961-1983). Bkz. *Maraşın Sesi*, 15.06.1956, s. 1; *Maraşın Sesi*, 09.01.1957, s. 1; *Maraş Vilayet Gazetesi*, 25.11.1943, s.1; https://kmaraskml.meb.k12.tr/meb_ays_dosyalar/46/01/184170/icerikler/okulumuzda-gorev-yapanmudurlerimiz, (E. T. 21.04.2021).

¹²² Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi, *Öğretmen ve Memur Sicil Defteri*.

öğrenci-öğretmen yaş aralıkları birbirine çok yakın hatta birbirinden ayırt edilemeyecek derecede bir yakınlık göstermekteydi.¹²³Keza Erkek ve Kız Enstitülerine öğretmen yetiştirilmesi amacıyla Kız ve Erkek Meslek Öğretmen Okulları açılmış ve okulun öğrencileri Kız Enstitüsü mezunlarından öğretmenler kurulunca önerilen 21 yaşı geçmemiş ve hastalığı olmayan adaylardan seçilmekteydi.¹²⁴Kadın öğretmenlerden yine toplumsal kadınlık algısına göre beklenen tavır ve duruş enstitü müdürü ve öğretmeni Cemile Devrim hakkında yer verilen bir yorumda yer alıyordu. Buna göre bir kadın öğretmen olarak Devrim gibi kadın kimliğini vakur ve ağır bir şekilde taşımalı ve kişiliğine uygun bir tarzda giyinmeliydi.¹²⁵

Erkek Sanat Enstitüleri ise erkeğin en önemli rolünün ailenin geçimini, devamlılığını sağlamak üzerine kurgulanmıştı. Erkek kendine biçilen dış alan ve kamusal alanla ilgili bir görev tanımı içinde anlamlandırılmaktaydı. Maraş Kız Sanat Enstitüsünün yarının münevver ve aile sanatına vakıf ideal annelerini yetiştirmeyi hedeflediği belirtilirken Maraş Erkek Sanat Enstitüsünün ise yarının Türkiye'sini “*nasırlı ellerinde tutacakları sanat meşaleleri ile aydınlatacak olan münevver ve mantık sahibi ideal sanatkâr erkekler*” yetiştirmeyi amaçladığı belirtilmekteydi.¹²⁶ Erkek Sanat enstitüsünün kuruluş gerekçesi ise sanatkâr yetiştirmek olarak açıklanmıştı.¹²⁷ Kadının toplumsal misyonunun fazlasıyla ön plana çıkarıldığı ortamda erkeğe yüklenen eril rol aile geçimini sağlamakla sınırlandırılmaktaydı. Öte yandan ulus devletin erkeğe yüklediği yeni rolün diğer ayağı ise şimdiye dek çiftçi ve köylü yanı sıra öne çıkarılan Türk toplumunun sanat ve teknikte yeni bir seviyeye ulaşması olarak belirleniyordu. Sanat ve tekniğin ise asrın aşısı, ekmeği yani iş kapısı olduğu vurgusu yapılmaktaydı.¹²⁸ Bu düşünce Maraş Erkek Enstitüsünün taşıdığı misyonu ifade eden şu yazı ile halka lanse edilmektedir:

“Bizde eskiden beri sürüp giden fena bir zihniyet var. Devlet kapısı ve memuriyet. Memur olmak için okumak ve okumak için de aile bütçesi müsait olmak gerekirdi. Çocuklarının okutamayan fakir halkta çocuklarını herhangi bir sanat çıraklığına verir ve o çocuk yanında çalıştığı sanat sahibinin her çeşit şahsi hizmetkârlığını da yapardı. Sonunda ya haylaz bir daylak olur yahut ki yarım yamalak bir sanat kırıntısı elde edebilirdi. Bu nevi çocukların hükümet kapısındaki yeri ise en nihayet bir odacılıktı. Hâlbuki şimdi sanat okulundan mezun olan bir doğramacı, bir marangoz, bir dövmeçi ve demirci hükümet kapısında iş aramak durumunda değildir. O kendi kendisinin efendisidir. Sanatında çalışır hayatını kendi emeği ile kazanır.”¹²⁹

Bu kapsamda erkek enstitüsünde de programlar erkekleri bir meslek sahibi olmaya yönelik içerikte hazırlanmıştı. Kadınların aksine erkekler için tartışmaya açık olmayan ve başka bir alternatif sunmayan tek yol meslek sahibi olmaya yönelik eğitimdi. Kadınların ev kadınlığını temel alan eğitim yaklaşımı erkekler için mesleki ve teknik bir hedef gütmekteydi. Kadınların el işlemleri, terzilik gibi cinsiyet rollerine hitap eden yetenekler kazanmasının yanında erkeklerden de bu role uygun olarak ziraat, marangozluk, ticaret, teknik ve mekanik işlerde eğitilmesi amaçlanmıştır. Yıllar içinde bu enstitüye de halkın yoğun bir talep gösterdiği ve zaman zaman öğrenci mevcudunun üzerinde bir eleman sayısı ile faaliyet gösterdiği ifade edilmiştir.¹³⁰Erkek Sanat Okullarında çoğunlukla tesviyecilik, demircilik, dökümcülük, elektrikçilik, marangozluk, madencilik, kuyumculuk, ve mobilyacılık gibi alanlarda dersler verilmiştir. Erkek Sanat Enstitüleri'nde ise bu alanların yanında oksijen ve elektrik kaynağı, mobilya boyacılığı, bıçakçılık gibi dersler de yer almaktaydı. En yaygın bölümler ise tesviyecilik, demircilik ve marangozluk

¹²³ Akşit, age, s. 156.

¹²⁴ Tayyip Duman, “Mesleki ve Teknik Eğitime Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluşu, Gelişimi ve Kapatılmaları”, *Journal Of Research In EducationAndSociety*, 2014, 1(1), s. 67.

¹²⁵ *Kadın Gazetesi*, 10 Aralık 1951, s. 6.

¹²⁶ *Demokrasiye Hizmet*, 05.07.1953, s. 1; *Kahramanyurt*, 23.06.1953, s. 1.

¹²⁷ *Kahramanyurt*, 09.07.1958, s. 1.

¹²⁸ *Halk Postası*, 23.06.1956, s. 1.

¹²⁹ *Kahramanyurt*, 24.06.1953, s. 1.

¹³⁰ *Demokrasiye Hizmet*, 24.06.1956, s. 1.

gibi sanat şubeleriydi.¹³¹Bu dersler hem yöresel içerikler taşımakta hem de öğrencilerin yaratıcılık yeteneklerini geliştirmeleri için fırsatlar sunarak, ülkenin kalkınmasına hizmet sağlamasını amaçlamaktaydı.¹³² Bu amaçla *okul içinde atölye felsefesi yerine atölye içinde okul* mantığı yerleştirilerek dersler verilmekteydi.¹³³ Erkek Sanat Enstitüsünde Metal İşleri Atölyesi, Ağaç İşleri Atölyesi, Tesviyecilik Atölyesi, Elektrik Atölyesi gibi temel dört alanda uzun süre eğitim verildiği bilinmektedir.¹³⁴

Maraş Kız Enstitüsüne olduğu gibi Erkek Enstitüsüne de kısa sürede talep o kadar artmıştır ki enstitü kotasının üzerinde bir öğrenci ile faaliyet göstermek durumunda kalmıştı.¹³⁵ Bu sebeple okul binasının genişletilmesi ihtiyacından bahsedilmeye başlanmıştır. Öte yandan %45-50 oranında artan öğrenci talebinin yanı sıra halen üç bölüm olarak faaliyet gösteren enstitüye motorculuk ve elektrikçilik bölümlerinin açılması için de çalışmalar başlatılmıştı. Eski müdür Alâeddin Kısakürek'in bu yoldaki çalışmalarının yeni müdür Osman Aşan tarafından da devam ettirilmesi istenmiştir.¹³⁶Halkın talep ve rağbeti o kadar çoktur ki öğrenci mevcudunun çok üstünde bir rakamda öğrenci eğitimi verilmiş ve hatta pencerelere kapılara kadar dolmuş sınıflarda bu eğitime devam edildiği belirtilmiştir.¹³⁷Enstitülere olan bu yoğun halk talebinin en rahat izlenebildiği alanlar enstitüler tarafından her yılsonunda düzenlenen sergilerdi. Yıl içinde üretilen bütün ürünler yılsonunda halka açık şekilde bu sergilerde ziyarete açılmaktaydı. Kadın ve erkek rollerine uygun olarak toplumun beklentilerine cevap veren bu ürünler enstitüye olan ilgiyi de canlı tutmaktaydı. Kız Enstitüsü tarafından düzenlenen, bütün bir eğitim süresince yapılan el emeği ürünlerin sunulduğu sergiler ve defileler yoğun kalabalıklara sebep olurken Erkek Enstitülerinin sunduğu teknik ürünler halkın ilgisini çekmek konusunda son derece başarılı olmuştu. Böylece enstitüler şehrin gündeminde daima canlı surette kalmış sergi açılışları şenlikler şeklinde davetlere açık tutulmuştur. Özellikle de kadınların defile ve davetlere rağbeti enstitünün misyonunu göstermesi açısından son derece önemliydi. Örneğin enstitü tarafından düzenlenen elbise ve çamaşır defilesine bilhassa şehirdeki kadınlar ve genç kızlar yoğun bir talep göstermiştir.¹³⁸ Bu sergi ve defilelere diğer örneklerine uygun olarak kadınların başarılı el işleri Türk kültürünü yansıtan Maraş, Antep-Urfa yöreleri ile İzmir, Afyon gibi farklı el işi örneklerine yer verilmekteydi.¹³⁹Bu yönüyle kadınlık misyonunun aynı zamanda kültür aktarıcısı ve koruyucusu olması prensibi öne çıkarılmaktaydı. Enstitüler bu amaca yönelik olarak Türk kültür ve geleneklerini bilhassa kadın eli işi ve emeği ile sunmaktaydı. Bu sergilerden birinde klasik bir Türk evi hazırlanmış, kadın emeği ile sedirler, yer minderleri, bakır mangallar, sini altılar, bakır kapaklı tabaklar, kilim ve halılarla döşeli olarak halka sunulmuştu. Sergide 16-19 yy.'lar arasındaki Türk kadını simgeleyen kıyafetler de bir defile ile beğeniye sunulmuştu. Ayrıca sergi türküler ve Türk folklor gösterileriyle açılmıştı.¹⁴⁰

Kız Enstitüsü sergisini ziyaret eden Halk Postası yazarı Ahmet Duykal'ın sergi izlenimleri ve yorumları dönemin ambiyansını yansıtmaları açısından önemli görünmektedir. Sergide asılan bir levhadaki yazıdan (*isteyene her türlü desen çizilir*) hareket eden Duykal, "*demek ki enstitümüz yalnızca kızlarımızı ideal bir anne olarak yetiştirmekle iktifa etmiyor ve halkımıza da faydalı olmaya çalışıyor*" yorumunu yapmaktadır.¹⁴¹ 1956-57 yılı eğitim yılı sonunda düzenlenen sergide

¹³¹ Reşit Özalp, *Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim*, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 57-58.

¹³² *Halk Postası*, 23.06.1956, s. 1.

¹³³ Doğan, *agm*, s. 180.

¹³⁴ Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi, *Öğretmen ve Memur Sicil Defteri*.

¹³⁵ *Demokrasiye Hizmet*, 24.06.1956, s. 1.

¹³⁶ *Demokrasiye Hizmet*, 05.10.1956, s. 1.

¹³⁷ *Halk Postası*, 23.06.1956, s. 1.

¹³⁸ *Demokrasiye Hizmet*, 03.05.1953, s. 1.

¹³⁹ Arıg, *agm*, s. 12.

¹⁴⁰ *Demokrasiye Hizmet*, 17.11.1960, s. 1.

¹⁴¹ *Halk Postası*, 16.06.1954, s. 2.

ise bir kadın yazarın kaleme aldığı makalede “yarının annelerinin bugünün asil evlatlarının el emeği göz nuru eserleri” anlatılmıştır. Öğrencilerin hazırlamış olduğu bebek elbiselerinin annelik hislerini canlandırdığını belirten yazara göre çiçek köşesinde hazırlanmış olan çiçekler de “efsanevi peri kızlarının has bahçelerinin çiçeklerini” hatırlatmaktadır. Yazara göre bu eserler “hünerli kızların saadet yuvalarının” hazırlayıcısıdır.¹⁴²Başka bir yılsonu defilesinde ise *Bahar Güneşi, Gök Taşı, Kır Çiçeği, Deniz Özlemi* olarak isimlendirilen elbiseler, *Aşk Rüyası* adında dizayn edilen gelinlikler sunulmuştur.¹⁴³Bilhassa gelinlikler defilelerin en çok beğenilen ve nitelikli ürünleri olmuştur.¹⁴⁴ 400’ü aşan kadın davetlinin huzurunda kombinezonlar, gecelikler, sabahlıklar, defile ile sergilenmiş müdür Necla Karaküçük ise her ürünün tasvirini yapmıştır.¹⁴⁵ Böylece enstitü eğitiminin yanında ürünler de kadınsı rollere uygun olarak hazırlanmış ve toplum beğenisine sunulmuştur. Oturma odaları, çocuk odaları, masalar gibi ev yaşamına dair ürünler yerel basın tarafından enstitüleri bir mektep değil sanat harikası bir alan olarak değerlendirme sebebi olmaktadır.¹⁴⁶Yine bir sergideki keresteden yapılan somyalı karyola, oturma odası takımları, sehpa, gardıroplar, çocuk arabası, İngiliz anahtarı, salıncak, balkon parmaklıkları toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak belirlenmiş alan örneklerini oluşturmaktaydı.¹⁴⁷Öte yandan sergilerdeki bu eserler *halkı hayrette bırakacak* denli *inanılmaz* olarak değerlendirilmiştir. Sanat okulundan mezun olan gençlerin hayatı kazanması ve hayatta başarılı olmasının fazlasıyla kolaylaştığı ifade edilmiştir.¹⁴⁸

Bu sergi ve defilelere olan talebin yoğunluğu ise toplum ve eğitim uyuşması arasındaki ilgiyi ortaya koymaktadır. Halkın beklentilerine uygun olarak dizayn edilen ürünler eril ve dişil rolleri güçlendirmekte ve talebin yüksekliği bu rolleri onaylayıp yücelten bir tavır ortaya koymaktaydı. 1955 yılı sergilerini 10 binin üzerinde Maraşlının izlemiş olması bu rağbeti göstermesi açısından önemlidir.¹⁴⁹Belirtildiğine göre bu yıl sergiye rağbet o kadar fazladır ki günde 1300-1400 kişi sergileri ziyaret etmektedir.¹⁵⁰Daha enstitünün açıldığı ilk yıl dahi rakamlar binleri göstermekteydi.¹⁵¹Sergileri canlı kılan sebeplerden biri de bu toplantılarda baleler, temsiller, oyunlar, piyesler, karnaval geçidi,¹⁵² palyaçoların sergilenmesiydi.¹⁵³Öte yandan enstitüler tarafından düzenlenen bu sergi ve defileler şehrin ileri gelen yöneticileri tarafından da ziyaret edilmek yoluyla halkın katılımı sağlanmaktaydı. Vali ve bürokratik temsilcilerin¹⁵⁴yanında Garnizon Komutanlarının¹⁵⁵ katılımları halkta bu sergilere karşı farkındalık yaratması açısından önem taşımaktaydı. Basın da bu anlamda enstitüler bünyesinde düzenlenen geceler, müsamereler ve defileleri halka duyurmak görevini üstlenmekteydi.¹⁵⁶ Kız Enstitüsünde konferanslar verilmesi yoluyla da eğitim sağlanmıştır. İçerikleri kendileri tarafından belirlenmesi şartıyla Milli Eğitim Müdürü, Müdde-i Umumi, gazeteci, avukat ve vali gibi çeşitli meslek gruplarından şehir temsilcilerine konferanslar tertip edilmiştir.¹⁵⁷

¹⁴²*Demokrasiye Hizmet*, 18.06.1957, s. 1.

¹⁴³*Halk Postası*, 02.06.1963, s. 1.

¹⁴⁴*Maraşın Sesi*, 02.06.1958, s. 2.

¹⁴⁵*Demokrasiye Hizmet*, 19.05.1957, s. 1.

¹⁴⁶*Halk Postası*, 02.07.1955, s. 1; *Halk Postası*, 30.06.1955, s. 1.

¹⁴⁷*Demokrasiye Hizmet*, 26.06.1956, s. 1.

¹⁴⁸*Kahramanyurt*, 24.06.1953, s. 1.

¹⁴⁹*Kahramanyurt*, 28.06.1955, s. 1.

¹⁵⁰*Halk Postası*, 25.06.1955, s. 1.

¹⁵¹*Maraş Vilayet Gazetesi*, 05.08.1937, s. 1; *Maraş Vilayet Gazetesi*, 10.06.1943, s. 2.

¹⁵²*Maraşın Sesi*, 31.05.1962, s. 1.

¹⁵³*Demokrasiye Hizmet*, 16.01.1957, s. 1; *Maraş Gazetesi*, 11.06.1946, s. 1.

¹⁵⁴*Maraş Vilayet Gazetesi*, 08.06.1944, s. 1; *Maraşın Sesi*, 03.06.1963, s. 1.

¹⁵⁵*Maraşın Sesi*, 31.05.1962, s. 1.

¹⁵⁶*Kahramanyurt*, 24.04.1959, s. 1; *Kahramanyurt*, 27.05.1959, s. 1.

¹⁵⁷*Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1141, Yıl: 5, 06.03.1955, s. 1.

Sonuç

Tek parti döneminde hem ideolojik amaçlar hem ulus devlet yapılanması hem de ulusal kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla işe koşulan sanat enstitüleri, cinsiyet olgusu çerçevesinde toplumdaki ve devletten soyutlanamaz şekilde çalışmalar yürütmekteydi. Eğitim yerelde halkın beklentilerini karşılayacak şekilde kız ve erkeklerin mesleki koşullar çerçevesinde ayrı ayrı eğitimi ön görmekteydi, yine halkın beklentilerine uygun olarak onlara görev ve meslek dağılımı sunmaktaydı. Maraş'ta diğer örneklerine benzer olarak faaliyet gösteren Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri kadınlık ve erkeklik rollerinin gereklerine göre toplumsal değişimi ön gören bir eğitim vermekteydi. Gerek atölye faaliyetleri gerek sözlü ve yazılı unsurlar kadınların ev kadınlığını erkeklerin ise cevval bir karakterle meslek sahibi olmalarını ön görmekteydi.

Kadınları hemen her dönem eğitimin merkezine alan bu yaklaşımda kadın değişimin, ailenin, kalkınmanın ve hatta devletin tematik bir modeli olarak kurgulanmıştı. Modern devleti koruyup geliştirecek ve oluşturacağı rol model ile dinamik bir süreci devam ettirecek olan kadınlardı. Bununla birlikte kadının kadınlık misyonunu dile getiren ve toplumsal cinsiyetin ifadeleri olan analık, ev kadınlığı ve aile üçgeninde oluşturulan yaşam alanı mesleki eğitimden ziyade ev alanında bir hâkimiyeti önermekteydi. Teknik bir açılımın başladığı ve Batılı değerlerin daha açık şekilde ülkeye girmeye başladığı çok partili yıllardan sonra ise kadının yine asli olarak görülen bu görevlerine mesleki bilgi ve donanım sağlaması isteği de eklenmişti. Kadının toplumsal kalkınmaya ve aile geçimini sürdürmeye davet edildiği bu kamusal alana rağmen kadından temel beklentilerin değişmediği görülmektedir. Basında yer alan enstitüler ilgili haberlerin önemli bir çoğunluğunu Kız Sanat Enstitüsü ile ilgili haberlerin oluşturması kadına yüklenen misyonu göstermektedir. Keza erkekler enstitülerde zaten kendisinden beklenen mesleki eğitimi ve tecrübeyi alırken kadın ek olarak annelik, ev kadınlığı gibi kadınlık ritüellerine riayet etmeye davet edilmekteydi. Aileyi yapanın dışı onu koruyanın erkek olması fikri bu algıyı ortaya koyan en önemli kanıt konumundadır. Bununla birlikte enstitüler her iki dönemde de kadın ve erkeklerin kişisel gelişimlerine önemli katkılar sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Maraş Erkek Sanat Enstitüsü Arşivi

İşyar ve Öğretmen Sicil Defteri.

Öğretmen ve Memur Sicil Defteri.

1949-1950 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

1955 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

1956 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

1957 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

1962-1963 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

Maraş Kız Sanat Enstitüsü Arşivi

1943-1944 Öğretim Yılı Diploma Defteri

1946-1947 Öğretim Yılı Diploma Defteri

1961-1962 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

1966-1967 Öğretim Yılı Diploma Defteri.

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete, Sayı 2434, 22 Haziran 1933.

Resmî Gazete, Sayı 4921, 25 Eylül 1941.

Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitim Sistemindeki Gelişmeler 1920-2010, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Kahramanmaraş Valiliği, 1967 Maraş İl Yıllığı, İstanbul 1967.

Maraş Türk Kadınları Biçki ve Dikiş Yurdu Talimatnamesi, İşbasımevi, Maraş 1936.

Araştırma-İnceleme Eserler

AKŞİT, Elif Ekin, *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2013*, Pegem Akademi, Ankara 2013.

ARAT, Yeşim, “Türk Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Ed. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları I, Ankara 1997.

ARIĞ, Ayten Sezer, “Ankara’da Modanın Öncüsü Bir Okul İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7, Sayı 14, Güz 2011, s. 3-16.

ARIĞ, Ayten Sezer, “Kız Enstitüleri Gelenekten Geleceğe”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2014 Bahar (20), s. 193-215

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, *Eğitim Sosyolojisi Kavramlar-Teoriler-Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1992.

- BORA, Aksu, *Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- CEVİZLİLER, Nilüfer-CEVİZLİLER, Erken, “Amerika Büyükelçisi Charles H. Sherrill'in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü (Ankara)”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 2004, s. 181-186.
- CONNELL, R. W., *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- CUNBUR, Müjgan, ‘Atatürk Döneminde Kadın Eğitimi’, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8. 23 1992, s. 259-271.
- DEMİR, Engin-ŞEN, H. Şenay, ‘Cumhuriyet Dönemi Mesleki ve Teknik Eğitim Reformları’, *Ege Eğitim Dergisi*, (10) 2, 2009, s. 39-58.
- DOĞAN, Hıfzı, ‘Mesleki ve Teknik Eğitim İlkeleri ve Gelişimi’, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 1983, s. 167-181.
- DUMAN, Tayyip, “Mesleki ve Teknik Eğitime Öğretmen Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluşu, Gelişimi ve Kapatılmaları”, *Journal Of Research In Education And Society*, 1(1), 2014, s. 82-86.
- ECEVİT, Yıldız, “Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 1993, s. 9-34.
- GÖK, Fatma, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Erken Dönemlerinde Kız Enstitüleri”, *Çokkültürlü Toplumlarda Eğitim Türkiye ve İsveç'ten Örnekler*, Der. Marie Carlson-Annika Rabo-Fatma Gök, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 97-111
- İLERİ, Turgut, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri'nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, Güz 2019, s. 193-226.
- ESER, Gülşah-ORAK, Abdullah, “Cumhuriyet Dönemi Kadın Eğitiminde Bir Atılım: Urfa Kız Enstitüsü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 41, Aralık 2015, s. 421-441.
- KAYAHAN, Tekin, *Erkek Sanat Enstitüleri (1943-1974)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2017.
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.
- METİN, Abdullah, “Kimliğin Toplumsal İnşası Ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), s. 74-92.
- ÖZALP, Reşit, *Rakamlarla Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim*, Maarif Basımevi, Ankara 1956.
- ÖZDEMİR, Cevdet, “Kimlik ve Söylem”, *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 2, 2001, s. 107-122.
- ÖZDEMİR, Hacı, “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması”, *Asia Studies*, Sayı: 10, 2019, s. 90-107.
- POWELL, Gary N. ve GREENHAUS, Jeffrey H., Sex, Gender, and Decisions at The Family – Work Interface. *Journal of Management*. 36 4, 2010, s. 1011-1039.

- SANCAR, Serpil, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- SAYILAN, Fevziye, *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*, Dipnot Yayınları, Ankara 2012.
- TANGÜLÜ, Zafer, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar 2012, 10(2), s. 389-410.
- TAŞPINAR, Mehmet, ‘Meslek, ev Teknik Eğitimin Kuramsal Temelleri’, *Mesleki ve Teknik Eğitim Sempozyumu I, Eğitim Bilimleri*, Fırat Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, Elâzığ 1995.
- TERZİOĞLU, Füsün ve TAŞKIN, Lale, Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 12,2, 2008, s. 62-67.
- TURAN, Kemal, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- TÜRK, Ercan ve KATIRCI, Meral, *Cumhuriyet Döneminde Türk Milli Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1920-2010)*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2010.
- YAŞIN, Yael Navero, “‘Evde Taylorizm’: Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940)”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 84, Bahar 2000, s. 51-74.

Gazeteler

- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+489, Yıl: 3, 09.01.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+634, Yıl: 4, 05.07.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+751, Yıl: 4, 27.11.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+771, Yıl: 4, 20.12.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 3, Sayı: 43+585, 03.05.1953.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 4, Sayı: 34+785, 05.01.1954.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+843, Yıl: 4, 14.03.1954.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+999, Yıl: 5, 22.09.1954.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1083, Yıl: 5, 29.12.1954.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+925, Yıl: 5, 24.06.1954.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1106, Yıl: 5, 25.01.1955.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1141, Yıl: 5, 06.03.1955.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1147, Yıl: 5, 13.03.1955.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1474, Yıl: 6, 04.04.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1609, Yıl: 7, 15.09.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1626, Yıl: 7, 05.10.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1542, 24.06.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1543, 26.06.1956.
- Demokrasiye Hizmet*, Yıl: 7, Sayı: 34+1539, 21.06.1956.

- Demokrasiye Hizmet*, Sayı: 34+1817, Yıl: 7, 19.05.1957.
Demokrasiye Hizmet, Sayı: 34+1714, Yıl: 7, 16.01.1957.
Demokrasiye Hizmet, Sayı: 34+1842, Yıl: 7, 18.06.1957.
Demokrasiye Hizmet, Sayı: 34+1946, Yıl: 8, 20.10.1957.
Demokrasiye Hizmet, Sayı: 34+1947, Yıl: 8, 22.10.1957.
Demokrasiye Hizmet, Sayı: 34+3880, Yıl: 13, 17.11.1960.
Engizек, Yıl: 9, Sayı: 1827, 23.06.1955.
Engizек, Yıl: 9, Sayı: 1827, 23.06.1955.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 17, 03.03.1954.
Halk Postası, Yıl: 1, Sayı: 36, 25.03.1954.
Halk Postası, Sayı: 20, Yıl: 1, 06.03.1954.
Halk Postası, Sayı: 101, Yıl: 1, 16.06.1954.
Halk Postası, Sayı: 420, Yıl: 2, 02.07.1955.
Halk Postası, Sayı: 418, Yıl: 2, 30.06.1955.
Halk Postası, Sayı: 500, Yıl: 2, 07.10.1955.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 366, 29.04.1955.
Halk Postası, Yıl: 2, Sayı: 414, 25.06.1955.
Halk Postası, Sayı: 722, Yıl: 3, 23.06.1956.
Halk Postası, Sayı: 971, Yıl: 4, 15.04.1957.
Halk Postası, Sayı: 2957, Yıl: 10, 03.03.1963.
Halk Postası, Sayı: 2779, Yıl: 10, 02.06.1963.
Kadın Gazetesi, Yıl:5, Sayı 280, 10 Aralık 1951.
Kahramanyurt, Sayı: 983, Yıl: 5, 23.06.1953.
Kahramanyurt, Sayı: 984, Yıl: 5, 24.06.1953.
Kahramanyurt, Sayı: 1282, Yıl: 6, 18.06.1954.
Kahramanyurt, Sayı: 1368, Yıl: 6, 29.09.1954.
Kahramanyurt, Sayı: 1594, Yıl: 7, 28.06.1955.
Kahramanyurt, Sayı: 1595, Yıl: 7, 29.06.1955.
Kahramanyurt, Sayı: 1894, Yıl: 8, 18.06.1956.
Kahramanyurt, Sayı: 2448, Yıl: 10, 14.04.1958.
Kahramanyurt, Sayı: 2496, Yıl: 10, 11.06.1958.
Kahramanyurt, Sayı: 2516, Yıl: 10, 09.07.1958.
Kahramanyurt, Sayı: 2760, Yıl: 11, 24.04.1959.
Kahramanyurt, Sayı: 2788, Yıl: 11, 27.05.1959.

- Kahramanyurt*, Sayı: 2789, Yıl: 11, 28.05.1959.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 2, Sayı: 112, 14.10.1935.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 3, Sayı: 142-4, 25.06.1936.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 4, Sayı: 196-57, 15.07.1937.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 4, Sayı: 200-61, 12.08.1937.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 196-54, Yıl: 4, 15.07.1937.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 199-54, Yıl: 4, 05.08.1937.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 223-84, Yıl: 4, 20.01.1938.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 251, Yıl: 4, 04.08.1938.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 8, Sayı: 465, 17.09.1942.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 9, Sayı: 468, 15.10.1942.
Maraş Vilayet Gazetesi, Yıl: 9, Sayı: 473, 19.11.1942.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 501, Yıl: 10, 03.06.1943.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 502, Yıl: 10, 10.06.1943.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 506, Yıl: 10, 08.07.1943.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 526, Yıl: 10, 25.11.1943.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 541, Yıl: 11, 16.03.1944.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 553, Yıl: 11, 08.06.1944.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 601, Yıl: 12, 19.05.1945.
Maraş Vilayet Gazetesi, Sayı: 605, Yıl: 12, 16.06.1945.
Maraş Gazetesi, Sayı: 658, Yıl: 13, 11.06.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 659, Yıl: 13, 22.06.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 660, Yıl: 13, 29.06.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 660, Yıl: 13, 29.09.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 678, Yıl: 13, 02.10.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 639, Yıl: 13, 02.02.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 650, Yıl: 13, 20.04.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 684, Yıl: 13, 07.12.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 675, Yıl: 13, 12.10.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 650, Yıl: 13, 20.04.1946.
Maraş Gazetesi, Sayı: 679, Yıl: 13, 09.11.1946.
Maraş Postası, Sayı: 18, Yıl: 1, 17.09.1947.
Maraş Postası, Sayı: 168, Yıl: 2, 17.09.1948.
Maraş Postası, Sayı: 214, Yıl: 2, 12.01.1949.

Maraş Postası, Sayı: 218, Yıl: 2, 17.01.1949.

Maraşın Sesi, Sayı: 1114, Yıl: 4, 30.12.1959.

Maraşın Sesi, Sayı: 1804, Yıl: 6, 20.04.1962.

Maraşın Sesi, Sayı: 222, Yıl: 1, 09.01.1957.

Maraşın Sesi, Sayı: 329, Yıl: 1, 18.05.1957.

Maraşın Sesi, Sayı: 1014, Yıl: 4, 31.08.1959.

Maraşın Sesi, Sayı: 1770, Yıl: 7, 12.03.1962.

Maraşın Sesi, Sayı: 1815, Yıl: 7, 31.05.1962.

Maraşın Sesi, Sayı: 644, Yıl: 3, 02.06.1958.

Maraşın Sesi, Sayı: 47, Yıl: 1, 15.06.1956.

Maraşın Sesi, Sayı: 123, Yıl: 1, 15.09.1956.

Maraşın Sesi, Sayı: 20115, Yıl: 8, 03.06.1963.

İnternet Siteleri

https://kmaraskml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/46/01/184170/icerikler/okulumuzda-gorev_yapanmudurlerimiz, (E. T. 21.04.2021).

<https://kahramanmaraseml.meb.k12.tr/>, (E. T. 13.04.2021).

Ekler

Ek 1. Maraş Biçki Yurdu Öğrenci ve Öğretmenleri (Maraş Vilayet Gazetesi, 20 Ocak 1938)

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

2021

13 / 6

Ek 2. Maraş Kız Sanat Enstitüsü Kurucu Müdürü Cemile Devrim
(Kadın Gazetesi, 10 Aralık 1951)

Cemiler Devrim

Summary

A totalitarian or ideological system in underdeveloped countries affects individuals and society by penetrating all aspects of life. In such systems, a state dominates intellectual and ideological discourses, and the transfer of cultural and spiritual norms is of particular importance. In those regimes, a development goal is propounded as the best on behalf of the people. Education is nation-states' primary instrument to change and transform society. Masses and future generations are integrated into the desired formats employing ideological ideas instilled into education. Especially in newly established nation-states, promoting development and increasing the number of qualified people is the main goal behind the mentioned idea.

Similarly, during the first years of the Turkish Republic, the regime aimed to create new generations with high qualifications and national and cultural values. Thus, education was a means to foster a secular and scientific vision. It aimed to educate young people and create productive and intellectual masses embedded with nation-state values.

In the Early Republican Period in Turkey, education was the central institution of systematic identity formation and value transfer. It was introduced as a tool of social change and national development and specifically became the primary means to meet the new state's professional and qualified workforce needs. Similarly, vocational education played a role in social change and transformation following the ideals of the nation-state. Academic tasks in vocational/technical schools depended on gender role models and specific lesson plans and aimed at welfare state development and the production of healthy families. In this study, we discussed technical schools and nation-state projects of education that targeted to promote female gender roles as the primary caregivers and male gender roles as the protector and breadwinner of a family. Likewise, the primary purpose of those technical schools/institutes was to change the lifestyles and basic household characteristics such as fashion, decoration, cleaning, needlecraft, and childcare following the spirit of the period.

The newstate, which started the nation-state process after the imperial order, desired a radical change in every part of the society. Education, which was the primary channel of social change, was the most important tool of the new nation state. The desire to integrate new generations with a new type of education and new values was built on the social roles of male and female identities. The cultural framework that was educated within the triangle of family, society and state and blended with the new nation-state values was put into effect, especially in the vocational education system. Art institutes were opened for these purposes, and the identities of men and women became the primary subjects of social change and development with the education given here.

Maraş Boys' and Girls' Art Institutes also drew attention as educational centers that were put into operation in line with the stated purposes and that were the pioneers of change. In this study, student and teacher profiles, course curricula and public interest in institutes are examined in these institutes, where the republic has put into effect its for esight of modernization and social change. In this context, the transfer of feminine values representing women and masculine values representing men for the purpose of social change constitutes the basic starting point. The study is of the opinion that the order that wanted to see women as educated housewives in the first years of the Republic was replaced by an idea that wanted to see women in business life in parallel with the development of the service and industry sector, and this change started a change in the basic dynamics of the society.

